

Μέρος 1

**Κατανοούμε τη δημοκρατία
και τα ανθρώπινα δικαιώματα**

Κεφάλαιο 1

Τι σημαίνουν οι έννοιες

Κεφάλαιο 2

Το κλειδί για μια δυναμική έννοια της ιδιότητας του πολίτη

Κεφάλαιο 3

Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδεύουμε για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Κεφάλαιο 4

Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη

και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα –

Ένα σύντομο ιστορικό της προσέγγισης του Συμβουλίου της Ευρώπης

Η ιδέα για την εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι καινούργια. Η εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη είναι παρούσα σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες εδώ και πολλά χρόνια και υλοποιείται με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Αποτελείται κυρίως, από την ενημέρωση των μαθητών για το πολιτικό σύστημα – δηλαδή το σύνταγμα – της χώρας τους, χρησιμοποιώντας τυπικές μεθόδους διδασκαλίας. Ως εκ τούτου, το ακολουθούμενο μοντέλο της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη είναι παθητικό και ανεπαρκές. Η Ιδιότητα του Πολίτη, για την πλειοψηφία των «συνηθισμένων»/απλών ανθρώπων συνίσταται σε λίγο περισσότερο από την προσδοκία πως θα πρέπει να υπακούουν στο νόμο και να ψηφίζουν στις δημόσιες εκλογές. Αυτές οι υποχρεώσεις έχουν προβλεφθεί από τα νομικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα μέσα στα οποία διαβιούν οι πολίτες. Μερικές χώρες έχουν επίσης συμπεριλάβει την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών τους. Όλο και περισσότερο, εκπαιδευτικοί σε όλη την Ευρώπη αποκούν επίγνωση των σχέσεων μεταξύ της εκπαίδευσης για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τα τελευταία χρόνια όμως, γεγονότα και αλλαγές που έχουν λάβει χώρα σε ολόκληρη την Ευρώπη έχουν αμφισβητήσει αυτό το μοντέλο της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη. Αυτά περιλαμβάνουν:

- εθνικές συγκρούσεις και εθνικισμό*
- παγκόσμιες απειλές και ανασφάλεια*
- ανάπτυξη νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας*
- περιβαλλοντικά προβλήματα*
- μετακινήσεις πληθυσμών*
- ανάδυση νέων μορφών –προηγούμενα καταπιεσμένων- συλλογικών ταυτοτήτων*
- απαίτηση για αυξημένη ατομική αυτονομία και για νέες μορφές ισότητας*
- αποδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων*
- δυσπιστία απέναντι στους παραδοσιακούς πολιτικούς θεσμούς, τις μορφές διακυβέρνησης και τους πολιτικούς ηγέτες*
- αυξανόμενη αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση – πολιτική, οικονομική και πολιτισμική – τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Εν όψει προκλήσεων όπως οι παραπάνω, έχει καταστεί σαφές πως απαιτούνται νέα είδη πολιτών: πολίτες οι οποίοι δεν είναι μόνο ενημερωμένοι και κατανοούν τις επίσημες υποχρεώσεις τους ως πολίτες, αλλά επίσης ενεργοί – ικανοί να συνεισφέρουν ελεύθερα στη ζωή της κοινότητάς τους, της χώρας τους και του ευρύτερου κόσμου, και να συμμετέχουν ενεργά με τρόπους που εκφράζουν την ατομικότητά τους και βοηθούν στην επίλυση προβλημάτων.

Κεφάλαιο 1

Τι σημαίνουν οι έννοιες

1. Πολιτική, δημοκρατία και δημοκρατική σχολική διοίκηση

Ο στόχος της EDC/HRE, Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, είναι να καταστήσει ικανούς νεαρούς πολίτες και να τους ενθαρρύνει να συμμετέχουν στις κοινότητές τους. Ο στόχος της δημοκρατικής ιδιότητας του πολίτη αναφέρεται σε μια έννοια της δημοκρατίας και της πολιτικής. Η δημοκρατική σχολική διοίκηση παίζει έναν ρόλο κλειδί στην EDC/ HRE, καθώς προσφέρει στους μαθητές ευκαιρίες να μάθουν πώς να συμμετέχουν σε μια κοινότητα. Ως εκ τούτου, αυτό το κεφάλαιο περιγράφει αυτές τις τρεις έννοιες, καθώς είναι ζωτικής σημασίας για την EDC/HRE με τον τρόπο που αυτή ορίζεται στο παρόν εγχειρίδιο.

1.1 Πολιτική

1.1.1 Πολιτική – παιχνίδι εξουσίας και επίλυση προβλημάτων

Οι αναγνώστες εφημερίδων ή οι τηλεθεατές των ειδήσεων θα διαπιστώσουν πως πολλές αναφορές των μέσων επικοινωνίας σχετικά με την πολιτική εμπίπτουν σε μία από τις ακόλουθες δύο κατηγορίες:

- Πολιτικοί επιπτίθενται στους αντιπάλους τους. Με αυτό τον τρόπο, μπορούν να αφισβητήσουν την ακεραιότητα των αντιπάλων τους ή την ικανότητά τους να ασκούν τα καθήκοντά τους, ή να αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα προβλήματα. Αυτή η αντίληψη της πολιτικής – ως «βρωμοδουλειά»- κάνει ορισμένους ανθρώπους να στρέφονται μακριά με αποστροφή.
- Οι πολιτικοί συζητούν λύσεις προκειμένου να επιλύσουν δύσκολα προβλήματα που επηρεάζουν τη χώρα ή χώρες τους.

Αυτές οι δύο κατηγορίες πολιτικών γεγονότων αντιστοιχούν στον κλασσικό ορισμό του Max Weber για την πολιτική:

- Η πολιτική είναι μια αναζήτηση και μια πάλη για εξουσία. Χωρίς εξουσία, κανένας πολιτικός παίκτης δεν μπορεί να επιτύχει τίποτα. Στα δημοκρατικά συστήματα, οι πολιτικοί παίκτες ανταγωνίζονται μεταξύ τους για δημόσια αποδοχή και υποστήριξη ώστε να κερδίσουν την πλειοψηφία. Ως εκ τούτου, μέρος του παιχνιδιού είναι να επιπτίθενται στους αντιπάλους, για παράδειγμα, σε μια προεκλογική εκστρατεία, για να προσελκύσουν ψηφοφόρους και νέα μέλη του κόμματος.
- Η πολιτική είναι μια αργή “διάνοιξη οπών μέσα από πτυκνές σανίδες, τόσο με πάθος όσο και με καλή κρίση/ευθυκρισία”.⁴ Η μεταφορά αντιπροσωπεύει την προσπάθεια επίλυσης πολιτικών προβλημάτων. Αυτά τα προβλήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν, καθώς είναι επείγοντα αλλά και επηρεάζουν την κοινωνία στο σύνολό της, και ως εκ τούτου είναι πολύπλοκα και δύσκολα. Η πολιτική είναι κάτι κατεξοχήν πρακτικό και σχετικό με την κοινωνία, και η συζήτηση πρέπει να καταλήγει σε αποφάσεις.

Ως εκ τούτου, η πολιτική στα δημοκρατικά περιβάλλοντα απαιτεί πολιτικούς παράγοντες που να μπορούν να λειτουργούν σε διαφορετικούς ρόλους που είναι δύσκολο να συγχρονιστούν. Η πάλη για την εξουσία απαιτεί μια χαρισματική μορφή με ρητορική δεινότητα και την ικανότητα εξήγησης πολύπλοκων θεμάτων με απλά λόγια. Η πρόκληση της επίλυσης μεγάλων προβλημάτων τόσο της καθημερινότητας, όσο και του μέλλοντός μας, απαιτεί ένα πρόσωπο με επιστημονική ειδίκευση, υπευθυνότητα και ακεραιότητα.

1.1.2 Η πολιτική στη δημοκρατία – μια απαιτητική δουλειά

Φυσικά, στον νου μας έρχονται αρχικά πολιτικοί ηγέτες που πρέπει να πληρούν αυτές τις προδιαγραφές που τείνουν να αποκλείουν η μία την άλλη. Υπάρχουν διακεκριμένα παραδείγματα ηγετών που βρίσκονται στα άκρα – ο λαϊκιστής και ο καθηγητής. Ο ένας τείνει να μετατρέψει την πολιτική σε σκηνή παράστασης, ο άλλος σε αίθουσα διαλέξεων. Ο πρώτος μπορεί να κερδίσει τις εκλογές αλλά θα κάνει ελάχιστα για να στηρίξει την κοινωνία. Ο δεύτερος μπορεί να έχει μερικές καλές ιδέες, αλλά μόνο λίγοι θα

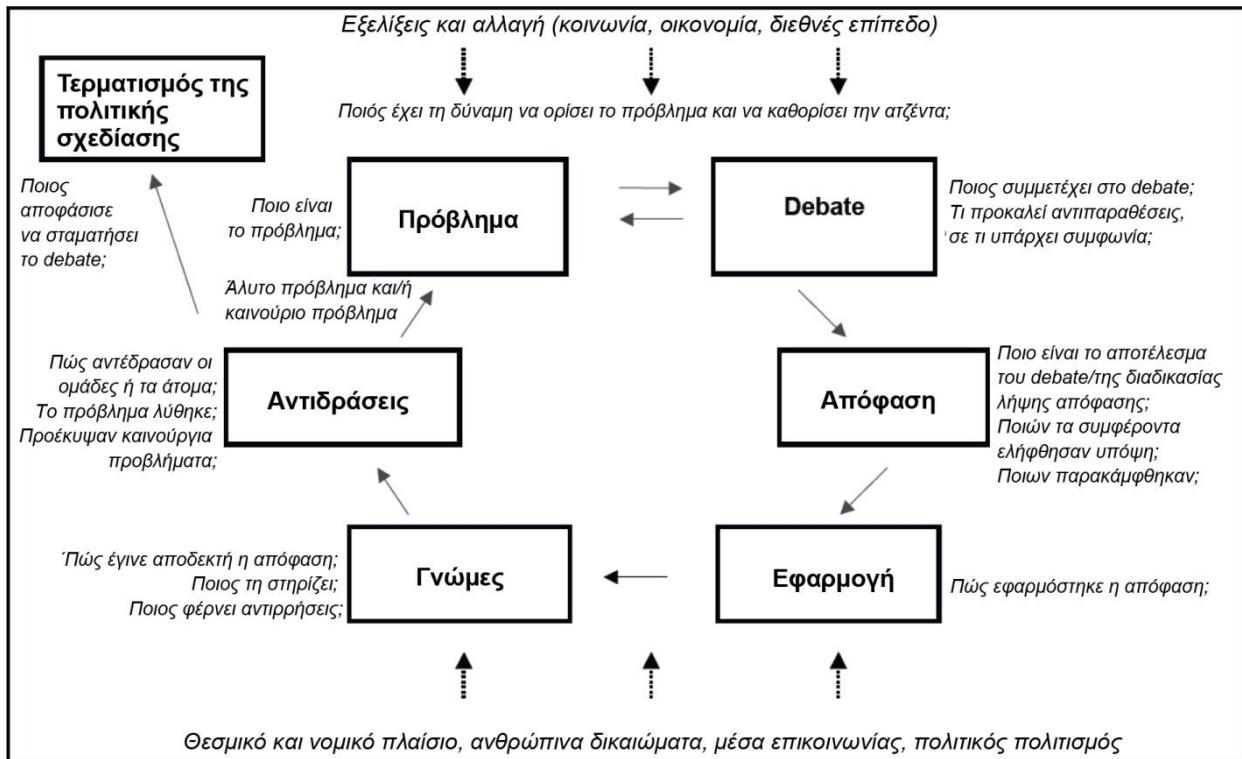
4. Weber M. (1997), *Politik als Beruf (Politics as a vocation)*, Reclam, Stuttgart, σελ. 82 (μετάφραση στην αγγλική του Peter Krapf).

τις καταλάβουν.

Ωστόσο, δεν είναι μόνο οι πολιτικοί ηγέτες και οι φορείς λήψης αποφάσεων που αντιμετωπίζουν αυτό το δίλημμα, αλλά και κάθε πολίτης που επιθυμεί να λάβει μέρος στην πολιτική. Σε ένα δημόσιο χώρο, ο χρόνος ομιλίας είναι συνήθως περιορισμένος, και αντίτυπο θα έχουν μόνο οι ομιλητές των οποίων το μήνυμα είναι σαφές και εύκολα κατανοητό. Οι εκπαιδευτικοί θα διαπιστώσουν πως υπάρχουν παραλληλισμοί που εκπλήσσουν ανάμεσα στη δημόσια επικοινωνία και την επικοινωνία στο σχολείο – η έλλειψη επαρκούς χρόνου, η αναγκαιότητα για σαφήνεια και απλούστευση, καθώς επίσης και η ικανότητα χειρισμού της πολυπλοκότητας.

Η άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – όπως η ελευθερία της σκέψης και του λόγου, η συμμετοχή σε εκλογές – είναι επομένως ένα απαραίτητο έργο για όλους τους πολίτες, όχι μόνο για τους πολιτικούς αρχηγούς. Στην EDC/HRE, οι νέοι άνθρωποι λαμβάνουν την εκπαίδευση σε διαφορετικές διαστάσεις ικανοτήτων και την ενθάρρυνση που χρειάζονται για να συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις και σε λήψη αποφάσεων. Ως μέλη της σχολικής κοινότητας, οι μαθητές μαθαίνουν πώς να συμμετέχουν σε μια κοινωνία που διέπεται από τις αρχές της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

1.1.3 Το μοντέλο του κύκλου της πολιτικής: η πολιτική ως διαδικασία επίλυσης προβλημάτων σε μια κοινότητα

Το μοντέλο του κύκλου της πολιτικής είναι ένα εργαλείο για την περιγραφή και την κατανόηση των πολιτικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Έτσι, εσπιάζει κυρίως σε μία πτυχή του ορισμού του Max Weber για την πολιτική, την “αργή διάνοιξη οπών μέσα από τις παχιές σανίδες”.

Η πολιτική εκλαμβάνεται ως μια διαδικασία ορισμού πολιτικών προβλημάτων σε μια αμφιλεγόμενη διαδικασία καθορισμού της διάταξης των θεμάτων, και τόσο στον ορισμό ενός πολιτικού προβλήματος όσο και στον αποκλεισμό άλλων συμφερόντων από τη διάταξη των θεμάτων, εμπλέκεται ένα σημαντικό στοιχείο εξουσίας. Το μοντέλο δίνει μια ιδανική περιγραφή των επόμενων σταδίων της πολιτικής διοδικασίας λήψης αποφάσεων: τη συζήτηση, την απόφαση και την εφαρμογή λύσεων. Η κοινή γνώμη και οι αντιδράσεις από πρόσωπα και ομάδες των οποίων τα συμφέροντα θίγονται δείχνουν αν οι λύσεις θα εξυπηρετήσουν το σκοπό τους και θα γίνουν αποδεκτές. Μειονότητες ή ομάδες αδύναμες να προωθήσουν τα συμφέροντά τους τα οποία έχουν απορριφθεί αναμένεται να εκφράσουν τη διαμαρτυρία και την κριτική τους. Αν η προσπάθεια να λυθεί ένα πρόβλημα έχει πετύχει (ή έχει χαρακτηριστεί επιτυχημένη), ο κύκλος της πολιτικής τελειώνει. Αν αποτύχει, ο κύκλος ξαναρχίζει. Σε ορισμένες

περιπτώσεις, μια λύση σε ένα πρόβλημα δημιουργεί νέα προβλήματα τα οποία θα πρέπει τώρα να αντιμετωπισθούν σε ένα νέο κύκλο πολιτικής.

Το μοντέλο του κύκλου της πολιτικής υπογραμμίζει σημαντικές πτυχές της πολιτικής λήψης αποφάσεων σε δημοκρατικά συστήματα, καθώς επίσης και τη δημοκρατική σχολική διοίκηση:

- Υπάρχει μια ευριστική έννοια των πολιτικών προβλημάτων και του κοινού καλού. Κανείς δεν είναι σε θέση να καθορίσει εκ των προτέρων ποιο είναι το κοινό καλό. Τα κόμματα, οι ομάδες και τα άτομα που συμμετέχουν στη διαδικασία πρέπει να το βρουν και συνήθως συμφωνούν σε συμβιβασμό.
- Διεξάγεται ανταγωνιστικός καθορισμός της ημερήσιας διάταξης. Στις πλουραλιστικές κοινωνίες, τα πολιτικά επιχειρήματα συνδέονται συχνά με συμφέροντα.
- Η συμμετοχή είναι ατελής στην κοινωνική πραγματικότητα, με ορισμένα άτομα και ομάδες να έχουν συστηματικά μικρότερη πρόσβαση στην εξουσία και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Για το λόγο αυτό το συγκεκριμένο μοντέλο απαιτεί προσοχή στην αύξηση πρόσβασης των λιγότερο ισχυρών.
- Η πολιτική λήψη αποφάσεων είναι μια συλλογική μαθησιακή διαδικασία με την απουσία παικτών που είναι παντογνώστες (όπως ηγέτες ή κόμματα με σωτηριολογικές ιδεολογίες). Αυτό υπαινίσσεται μια κονστρουκτιβιστική έννοια του κοινού καλού: το κοινό καλό είναι αυτό που η πλειοψηφία θεωρεί πως είναι σε μια δεδομένη στιγμή.
- Υπάρχει μια ισχυρή επιρροή της κοινής γνώμης και κάλυψη από τα μέσα επικοινωνίας –η ευκαιρία για τους πολίτες και τις ομάδες συμφερόντων να παρεμβαίνουν και να συμμετέχουν.

Ο κύκλος της πολιτικής είναι ένα μοντέλο – ένα σχέδιο που λειτουργεί όπως ένας χάρτης στη γεωγραφία. Παρουσιάζει πολλά, και διατυπώνει μια λογική κατανόησης. Ως εκ τούτου τα μοντέλα χρησιμοποιούνται συχνά τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην επιστήμη, καθώς χωρίς αυτά θα κατανοούσαμε πολύ λίγα στον πολύπλοκο κόσμο μας.

Ποτέ δεν θεωρούμε πως ο χάρτης αντικαθιστά το τοπίο που συμβολίζει – ένας χάρτης δείχνει πολλά, αλλά μόνο επειδή παραλείπει πολλά. Ένας χάρτης που θα έδειχνε τα πάντα θα ήταν πολύ πολύπλοκος για να τον κατανοήσει ο οποιοσδήποτε. Το ίδιο ισχύει και με μοντέλα όπως ο κύκλος της πολιτικής. Δεν θα πρέπει το μοντέλο αυτό να εκλαμβάνεται λανθασμένα ως πραγματικότητα. Εστιάζει στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων – την αργή “διάνοιξη οπών μέσα από πτυκνές σανίδες” – αλλά δίνει λιγότερη προσοχή στη δεύτερη διάσταση της πολιτικής κατά τον ορισμό του Max Weber, την αναζήτηση και πάλι για εξουσία και επιρροή.

Στα δημοκρατικά συστήματα, οι δύο διαστάσεις της πολιτικής συνδέονται: οι φορείς λήψης πολιτικών αποφάσεων παλεύουν με δύσκολα προβλήματα, και παλεύουν και μεταξύ τους ως πολιτικοί αντίπαλοι. Στο μοντέλο του κύκλου της πολιτικής, το στάδιο του καθορισμού της διάταξης θεμάτων δείχνει πως αυτές οι δύο διαστάσεις πάνε μαζί. Το να ενταχθεί η κατανόηση ενός πολιτικού προβλήματος στη διάταξη θεμάτων είναι ζήτημα εξουσίας και επιρροής.

Ακολουθεί ένα παράδειγμα. Μία ομάδα υποστηρίζει, «η φορολογία είναι πολύ υψηλή, καθώς αποθαρρύνει τους επενδυτές», ενώ μια δεύτερη ισχυρίζεται πως, «η φορολογία είναι πολύ χαμηλή, καθώς η εκπαίδευση και η δημόσια ασφάλιση υποχρηματοδοτούνται». Υπάρχουν συμφέροντα και βασικές πολιτικές προοπτικές πίσω από τον κάθε ορισμό του προβλήματος της φορολογίας, και οι λύσεις που συνεπάγονται δείχνουν προς αντίθετες κατευθύνσεις: μείωση της φορολογίας για τα υψηλότερα εισοδήματα – ή αύξηση. Ο πρώτος ορισμός του προβλήματος είναι νεοφιλελεύθερος, ο δεύτερος είναι σοσιαλδημοκρατικός.

Οι πολίτες πρέπει να γνωρίζουν και τους δύο. Το μοντέλο του κύκλου της πολιτικής είναι ένα εργαλείο που βοηθάει τους πολίτες να εντοπίζουν και να κρίνουν τις προσπάθειες των φορέων λήψης πολιτικών αποφάσεων να λύσουν τα κοινωνικά προβλήματα.

1.2 Δημοκρατία

1.2.1 Βασικές αρχές

Στο περίφημο απόσπασμα του Abraham Lincoln (1863), δημοκρατία είναι «η κυβέρνηση του λαού, από το λαό, για το λαό»: οι τρεις ορισμοί μπορεί να ερμηνευτούν ως εξής:

- «του»: η εξουσία προέρχεται από το λαό – λαός είναι η κυριαρχη δύναμη που ασκεί εξουσία ή δίνει

την εντολή για την άσκησή της, και οποιοσδήποτε είναι μέρος της εξουσίας μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνος από το λαό

- «από»: η εξουσία ασκείται είτε μέσω εκλεγμένων αντιπροσώπων ή απευθείας από τους πολίτες
- «για»: η εξουσία ασκείται για να εξυπηρετεί τα συμφέροντα του λαού, δηλαδή, το κοινό καλό.

Αυτοί οι ορισμοί μπορεί να γίνουν κατανοητοί και να συνδεθούν με διάφορους τρόπους. Πολιτικοί στοχαστές στην παράδοση του Rousseau επιμένουν στην άμεση εξουσία από τους πολίτες (ταύτιση της κυβέρνησης και του κυβερνωμένου). Ο λαός αποφασίζει για τα πάντα και δεν δεσμεύεται από κανενός είδους νόμο. Πολιτικοί στοχαστές στην παράδοση του Locke τονίζουν τον ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών συμφερόντων σε μια πλουραλιστική κοινωνία. Μέσα σε ένα συνταγματικό πλαίσιο, πρέπει να συμφωνήσουν σε μια απόφαση που εξυπηρετεί το κοινό καλό.

Ανεξάρτητα από το χρονικό διάστημα στο οποίο υπάρχει μια δημοκρατική παράδοση σε μια χώρα και πώς αυτή έχει εξελιχτεί, δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένη η παράδοση αυτή. Σε κάθε χώρα, η δημοκρατία και η βασική κατανόηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει μόνιμα να αναπτύσσονται για να μπορούν να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις κάθε επόμενης γενιάς. Και κάθε γενιά πρέπει να εκπαιδεύεται στη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

1.2.2 Η δημοκρατία ως ένα πολιτικό σύστημα

Βασικά στοιχεία της σύγχρονης συνταγματικής δημοκρατίας περιλαμβάνουν:

- ένα σύνταγμα, συνήθως σε γραπτή μορφή, που θέτει το θεσμικό πλαίσιο για τη δημοκρατία και που σε ορισμένες χώρες προστατεύεται από ένα ανεξάρτητο, ανώτατο δικαστήριο. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, όχι συνήθως όλα, προστατεύονται ως πολιτικά δικαιώματα;
- τα ανθρώπινα δικαιώματα αναφέρονται στο σύνταγμα και στη συνέχεια παραπέμπονται σε πολιτικά δικαιώματα όπως κατοχυρώνονται συνταγματικά. Οι κυβερνήσεις που έχουν υπογράψει συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα υποχρεώνονται να υποστηρίζουν το εύρος των δικαιωμάτων που έχουν επικυρώσει, ανεξάρτητα από το αν αναφέρονται ή όχι ρητά στο σύνταγμα.
- η νομική ισότητα όλων των πολιτών: όλοι οι πολίτες προστατεύονται ισότιμα από τον νόμο μέσω της αρχής της μη διάκρισης και πρέπει να εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους όπως αυτά ορίζονται από τον νόμο.
- καθολική ψηφοφορία: αυτό δίνει στους ενήλικους πολίτες, άντρες και γυναίκες, το δικαίωμα ψήφου για κόμματα και/ή υποψήφιους στις βουλευτικές εκλογές. Επιπλέον, ορισμένα συστήματα περιλαμβάνουν δημοψήφισμα, δηλαδή, το δικαίωμα των πολιτών να παίρνουν αποφάσεις για ένα συγκεκριμένο θέμα με άμεση ψηφοφορία.
- οι πολίτες απολαμβάνουν ανθρώπινα δικαιώματα που προσφέρουν πρόσβαση σε ένα ευρύ φάσμα τρόπων συμμετοχής. Αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία των μέσων επικοινωνίας από λογοκρισία και κρατικό έλεγχο, την ελευθερία της σκέψης, της έκφρασης και της ειρηνικής συνάθροισης, και το δικαίωμα των μειονοτήτων και της αντιπολίτευσης να ενεργούν ελεύθερα.
- πλουραλισμός και ανταγωνισμός συμφερόντων και πολιτικών στόχων: πολίτες και ομάδες πολιτών μπορούν να ιδρύουν ή να συμμετέχουν σε κόμματα ή ομάδες συμφερόντων (λόμπυ), μη κυβερνητικές οργανώσεις, κ.λπ. για να προωθήσουν τα συμφέροντά τους ή τους πολιτικούς τους στόχους. Υπάρχει ανταγωνισμός για την προώθηση των συμφερόντων και άνιση κατανομή εξουσίας και ευκαιριών για την υλοποίηση τους;
- κοινοβούλιο: το σώμα των εκλεγμένων αντιπροσώπων έχει τη δύναμη της νομοθεσίας, δηλαδή, να ψηφίζει νόμους που είναι γενικά δεσμευτικοί. Η εξουσία του κοινοβουλίου στηρίζεται στη βούληση της πλειοψηφίας των ψηφοφόρων. Αν η πλειοψηφία σε ένα κοινοβουλευτικό σύστημα μετατοπίζεται από κάποιες εκλογές στις επόμενες, μια νέα κυβέρνηση αναλαμβάνει καθήκοντα. Σε προεδρικά συστήματα ο επικεφαλής της κυβέρνησης, ο Πρόεδρος, εκλέγεται χωριστά με άμεση ψηφοφορία.
- η αρχή της πλειοψηφίας: η πλειοψηφία αποφασίζει, η μειοψηφία πρέπει να αποδεχτεί την απόφαση. Τα συντάγματα καθορίζουν όρια για τον κανόνα της πλειοψηφίας που προστατεύουν τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των μειονοτήτων. Η απαιτούμενη απαρτία για την πλειοψηφία μπορεί να ποικίλει,

ανάλογα με το θέμα – για παράδειγμα, τα δύο-τρίτα για τροποποιήσεις στο σύνταγμα.

- **έλεγχοι και ισορροπίες:** οι δημοκρατίες συνδυάζουν δύο αρχές: η εξουσία της άσκησης βίας εναπόκειται στο κράτος, καταλήγοντας σε έναν «αφοπλισμό των πολιτών».⁵ Ωστόσο, για να αποφευχθεί να μετατραπεί η δύναμη της βίας σε αυταρχική ή δικτατορική κυβέρνηση, όλα τα δημοκρατικά συστήματα περιλαμβάνουν ελέγχους και ισορροπίες. Το κλασσικό μοντέλο χωρίζει τις κρατικές εξουσίες σε νομοθετική, εκτελεστική, και δικαστική (οριζόντια διάσταση). Πολλά συστήματα λαμβάνουν κι άλλες προφυλάξεις: ένα σύστημα δύο σωμάτων για τη νομοθεσία, και ομοσπονδιακή ή καντονιακή αυτονομία, που αντιστοιχεί σε μια πρόσθετη κάθετη διάσταση ελέγχων και ισορροπιών (όπως στην Ελβετία, τις ΗΠΑ ή τη Γερμανία).
- **προσωρινή εξουσία:** ένα επιπλέον μέσο ελέγχου της εξουσίας είναι η παραχώρηση της εξουσίας για ένα καθορισμένο χρονικό διάστημα μόνο. Κάθε εκλογές έχουν αυτό το αποτέλεσμα, και σε κάποιες περιπτώσεις, η συνολική διάρκεια της θητείας μπορεί να είναι περιορισμένη, όπως στην περίπτωση του προέδρου των ΗΠΑ, ο οποίος πρέπει να παραιτηθεί μετά από δύο τετραετείς θητείες στην κυβέρνηση. Στην αρχαία Ρώμη, οι ύπατοι διορίζοντουσαν διαδοχικά, και αποχωρούσαν από την εξουσία μετά από ένα χρόνο.

1.2.3 Μια παρανόηση σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατία

Η δημοκρατία βασίζεται στα πρότυπα και τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μερικές φορές τα ανθρώπινα δικαιώματα εννοούνται λανθασμένα ως ένα σύστημα στο οποίο το άτομο απολαμβάνει πλήρη ελευθερία. Ωστόσο, αυτό δεν ισχύει.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα αναγνωρίζουν ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες, οι οποίες είναι συνυφασμένες με την ανθρώπινη φύση. Ωστόσο, αυτά τα δικαιώματα δεν είναι απόλυτα. Τα δικαιώματα των άλλων πρέπει επίσης να γίνονται σεβαστά, και μερικές φορές θα υπάρχουν συγκρούσεις μεταξύ δικαιωμάτων. Οι δημοκρατικές διαδικασίες βοηθάνε να δημιουργηθούν διεργασίες που διευκολύνουν την ελευθερία των ανθρώπων, αλλά θέτουν επίσης απαραίτητα όρια. Σε ένα μάθημα EDC/HRE, για παράδειγμα, πραγματοποιείται μια συζήτηση. Για να έχουν όλοι οι μαθητές την ευκαιρία να εκφράσουν τη γνώμη τους, ο χρόνος ομιλίας είναι ελεγχόμενος, ίσως με αρκετά αυστηρό τρόπο. Για τον ίδιο λόγο, τίθενται περιορισμοί στον χρόνο ομιλίας στις κοινοβουλευτικές συζητήσεις ή στις τηλεοπτικές εκπομπές.

Πολλοί κανόνες του κώδικα οδικής κυκλοφορίας περιορίζουν την ελευθερία μετακίνησής μας: όρια ταχύτητας στην πόλη, το να πρέπει να σταματάμε όταν τα φανάρια είναι κόκκινα, κ.λπ. Προφανώς οι κανόνες αυτοί υπάρχουν για να προστατεύουν τη ζωή και την υγεία των ανθρώπων.

Η δημοκρατία δίνει περισσότερη ελευθερία στους ανθρώπους, τόσο ως σύνολα όσο και ως άτομα, από οποιοδήποτε άλλο σύστημα διακυβέρνησης – υπό την προϋπόθεση πως η ελευθερία αυτή τίθεται εντός ενός πλαισίου τάξης, δηλαδή, σε ένα θεσμικό πλαίσιο, και εφαρμόζεται ως τέτοια. Για να λειτουργήσει καλά, η δημοκρατία βασίζεται σε ένα ισχυρό κράτος το οποίο ασκεί το κράτος δικαίου και επιτυγχάνει έναν αποδεκτό βαθμό διανεμητικής δικαιοσύνης. Ένα αδύναμο κράτος, ή αδύναμο κράτος δικαίου, σημαίνει πως η κυβέρνηση δεν είναι ικανή να εκτελέσει το συνταγματικό της πλαίσιο και τους νόμους.

1.2.4 Δυνατά σημεία και αδυναμίες

Σε γενικές γραμμές, οι διάφοροι τύποι δημοκρατίας μοιράζονται κάποια δυνατά σημεία αλλά και αδυναμίες συμπεριλαμβανομένων των παρακάτω.

a. Δυνατά σημεία των δημοκρατιών

- Η δημοκρατία παρέχει ένα πλαίσιο και τα μέσα για μια πολιτισμένη, μη-βίαιη επίλυση συγκρούσεων. Η δυναμική της σύγκρουσης και της πολυφωνίας υποστηρίζει τη λύση των προβλημάτων.
- Οι δημοκρατίες είναι «ισχυροί ειρηνιστές» – τόσο στις κοινωνίες τους όσο και στη διεθνή πολιτική.
- Η δημοκρατία είναι το μόνο σύστημα που διευκολύνει τις αλλαγές της πολιτικής ηγεσίας χωρίς να αλλάζει το σύστημα διακυβέρνησης.
- Οι δημοκρατίες είναι κοινότητες μάθησης που μπορούν να δεχτούν και να αντιμετωπίσουν ανθρώπινα

5. Υπάρχει ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα στο οποίο η αρχή του αφοπλισμού των πολιτών έχει τροποποιηθεί, συγκεκριμένα στις ΗΠΑ.

λάθη. Το κοινό καλό ορίζεται μέσα από διαπραγμάτευση και δεν επιβάλλεται από μια αυταρχική εξουσία.

- Τα ανθρώπινα δικαιώματα ενισχύουν τις δημοκρατίες παρέχοντας ένα κανονιστικό πλαίσιο για τις πολιτικές διεργασίες, που βασίζεται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Με την επικύρωση συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, μια κυβέρνηση μπορεί να προβεί σε περαιτέρω «υποσχέσεις» προς τους πολίτες της, υποσχέσεις που διατηρούν προσωπικές ελευθερίες και άλλα δικαιώματα.

β. Προβλήματα και αδυναμίες

- Κόμματα και πολιτικοί έχουν την τάση να θυσιάζουν μακροπρόθεσμους στόχους για την εκλογική επιπτυχία. Οι δημοκρατίες δημιουργούν κίνητρα για τη χάραξη κοντόφθαλμης πολιτικής, για παράδειγμα, σε βάρος του περιβάλλοντος ή των επόμενων γενεών (η λογική του "να ξεμπερδεύω κουτσά στραβά").
- Κυβέρνηση για τον λαό είναι κυβέρνηση εντός των ορίων του έθνους-κράτους. Διαρκώς αυξανόμενη παγκόσμια αλληλεξάρτηση, όπως σε οικονομικές και περιβαλλοντικές εξελίξεις, περιορίζει το πεδίο επιρροής της δημοκρατικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε ένα έθνος- κράτος.

1.2.5 Συμπεράσματα

Οι δημοκρατίες εξαρτώνται από τους πολίτες όσον αφορά τον βαθμό στον οποίο τα πλεονεκτήματα των δημοκρατιών ξεδιπλώνονται και οι αδυναμίες τους διατηρούνται υπό έλεγχο. Οι δημοκρατίες είναι απαιτητικά συστήματα, και εξαρτώνται από την ενεργή συμμετοχή και υποστήριξη των πολιτών τους— μια στάση ενημερωμένης και κριτικής αφοσίωσης. Όπως το έθεσε ο Winston Churchill (1947), «Η δημοκρατία είναι η χειρότερη μορφή διακυβέρνησης εκτός από όλες τις άλλες μορφές που έχουν δοκιμαστεί από καρό σε καρό».

Τόσο σε εδραιωμένα όσο και σε νεαρά δημοκρατικά κράτη, η EDC/HRE συμβάλλει αποφασιστικά στην πολιτική κουλτούρα στην οποία πρέπει να είναι ριζωμένες οι δημοκρατίες για να επιβιώσουν και αναπτυχθούν.

1.3 Δημοκρατική σχολική διοίκηση

1.3.1 Το σχολείο – μια μικρο-δημοκρατία;

Η EDC/HRE βασίζεται στις βασικές αρχές της διδασκαλίας σχετικά, μέσω, και για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα στο σχολείο. Το σχολείο θεωρείται μια μικρο-κοινότητα, μια «εμβρυϊκή κοινωνία»⁶ που χαρακτηρίζεται από επίσημους κανονισμούς και διαδικασίες, διεργασίες λήψης αποφάσεων, και το πλέγμα των σχέσεων που επηρεάζει την ποιότητα της καθημερινής ζωής.

Πρέπει λοιπόν το σχολείο να εκλαμβάνεται ως μια μικρογραφία δημοκρατίας; Μια ματιά στη λίστα δείχνει πως τα σχολεία δεν είναι μικρά κράτη, στα οποία διεξάγονται εκλογές, οι εκπαιδευτικοί θεσπίζουν όπως οι κυβερνήσεις, οι διευθυντές μοιάζουν με προέδρους, κ.λπ. Ως εκ τούτου το ερώτημα μπορεί να απορριφθεί ως ρητορικό. Τι μπορούν να κάνουν τα σχολεία λοιπόν για την EDC/HRE?

1.3.2 Δημοκρατική σχολική διοίκηση: τέσσερις βασικοί τομείς, τρία κριτήρια προόδου

Η Elisabeth Bäckman και ο Bernard Trafford, διευθυντές στη Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο και συγγραφείς του εγχειρίδιου του Συμβουλίου της Ευρώπης «Δημοκρατική σχολική διοίκηση»⁷ έχουν ερευνήσει αυτό το ερώτημα σε βάθος. Τα σχολεία, υποστηρίζουν, απαιτούν τόσο διαχείριση όσο και διοίκηση. Η διαχείριση του σχολείου είναι η διοίκηση του σχολείου — για παράδειγμα, η υλοποίηση των νομικών και οικονομικών απαιτήσεων, και του προγράμματος σπουδών. Η σχέση μεταξύ του διευθυντή και των μαθητών είναι ιεραρχική, βασισμένη στην καθοδήγηση και την τάξη. Η σχολική διοίκηση, από την άλλη πλευρά, αντανακλά τη δυναμική της κοινωνικής αλλαγής στη σύγχρονη κοινωνία. Τα σχολεία πρέπει να αλληλεπιδρούν με διάφορους εταίρους και ενδιαφέρομενα μέρη εκτός σχολείου, και να δίνουν απαντήσεις σε προβλήματα και προκλήσεις που δεν μπορούν να προβλεφθούν. Εδώ, όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων πρωτίστως των μαθητών, έχουν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο. Τα μέλη της κοινότητας αλληλεπιδρούν και διαπραγματεύονται, ασκούν πίεση, παίρνουν

6. B. Dewey J. (2007), *The School and Society*, Cosimo, New York, σελ. 32.

7. Bäckman E. and Trafford B. (2007), *Democratic Governance of Schools*, Council of Europe, Strasbourg.

Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδεύουμε για τη δημοκρατία

μαζί αποφάσεις. Κανείς εταίρος δεν έχει πλήρη έλεγχο πάνω στον άλλο.⁸

Οι Bäckman και Trafford προτείνουν τέσσερις βασικούς τομείς δημοκρατικής σχολικής διοίκησης:

- διοίκηση, ηγεσία και δημόσια λογοδοσία,
- εκπαίδευση με επίκεντρο τις αξίες,
- συνεργασία, επικοινωνία και συμμετοχή: ανταγωνιστικότητα και αυτοπροσδιορισμό του σχολείου,
- μαθητική πειθαρχία.

Οι Bäckman και Trafford εφαρμόζουν τρία κριτήρια, βασισμένα στις τρεις αρχές της EDC/HRE του Συμβουλίου της Ευρώπης, για τη μέτρηση της προόδου σε αυτούς τους βασικούς τομείς:

- δικαιώματα και υποχρεώσεις,
- ενεργή συμμετοχή,
- αξία στη διαφορετικότητα.

1.3.3 Διδάσκοντας τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα μέσα από δημοκρατική σχολική διοίκηση

Οι Bäckman και Trafford παρέχουν μια λεπτομερή σειρά εργαλείων για να μπορούν τόσο να διδαχτούν όσο και να γίνουν βίωμα η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα σε ολόκληρο το σχολείο. Οι μαθητές βιώνουν τη δημοκρατική συμμετοχή στο σχολείο, αλλά τα σχολεία παραμένουν εκπαιδευτικά ιδρύματα, και δεν μετατρέπονται σε επίδοξα μίνι-κράτη, αν και είναι μίνι-κοινωνίες.

8. Bäckman E. and Trafford B. (2007), *Democratic Governance of Schools*, Council of Europe, Strasbourg, σελ. 9.

2. Τα δικαιώματα του παιδιού και το δικαίωμα στην εκπαίδευση⁹

Τα δικαιώματα του παιδιού προστατεύονται διεξοδικά από ένα ευρύ σύνολο από διεθνή και περιφερειακά όργανα που καλύπτουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, το ανθρωπιστικό και προσφυγικό δίκαιο. Τα παιδιά επωφελούνται από τα δικαιώματα που περιέχονται στο ευρύτερο διεθνές δίκαιο. Επιπλέον, έχει δημιουργηθεί ένας αριθμός εξειδικευμένων μέσων για να χορηγεί πρόσθετη προστασία στα παιδιά λόγω των ιδιαίτερα τρωτών σημείων τους και της σημασίας που αυτά έχουν για την κοινωνία στο σύνολό της για τη διασφάλιση της υγιούς ανάπτυξης και της ενεργού συμμετοχής των νέων μελών της.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου («η Σύμβαση») περιλαμβάνει πολλές διατάξεις για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, όπως για παράδειγμα το Πρωτόκολλο 1, Άρθρο 2, το «δικαίωμα στην εκπαίδευση». Ωστόσο, το κύριο πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού αποτελεί η Σύμβαση του 1989 των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC). Αυτή ήταν η πρώτη σύμβαση που αφορούσε ειδικά τα δικαιώματα του παιδιού και σημαντική στροφή στον τρόπο σκέψης προς μια «προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα», η οποία καθιστά τις κυβερνήσεις νομικά υπεύθυνες για την αποτυχία να ανταποκριθούν στις ανάγκες των παιδιών. Η CRC δημιούργησε μια νέα αντίληψη για τα παιδιά ως φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων κατάλληλων για την ηλικία τους κι όχι ως ιδιοκτησία των γονέων τους ή ανήμπορους αποδέκτες φιλανθρωπίας.

Τα δικαιώματα του παιδιού καλύπτουν κάθε πτυχή της ζωής των παιδιών και των εφήβων και μπορούν να κατανεμηθούν στις παρακάτω κύριες κατηγορίες:

- δικαιώματα επιβίωσης: το δικαίωμα στη ζωή και την ικανοποίηση των βασικών αναγκών (για παράδειγμα, επαρκές επίπεδο διαβίωσης, στέγη, διατροφή, ιατρική περίθαλψη),
- δικαιώματα ανάπτυξης: δικαιώματα που επιτρέπουν στα παιδιά να εκμεταλλευτούν στο έπακρο τις δυνατότητές τους (για παράδειγμα εκπαίδευση, παιχνίδι και αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες, πρόσβαση σε πληροφορίες και ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας),
- δικαιώματα συμμετοχής: δικαιώματα που επιτρέπουν στα παιδιά και τους έφηβους να έχουν ενεργό ρόλο στις κοινότητές τους (για παράδειγμα, η ελευθερία να εκφράζουν τη γνώμη τους, να έχουν λόγο σε ζητήματα που αφορούν τη ζωή τους, να εντάσσονται σε ομίλους),
- δικαιώματα προστασίας: δικαιώματα που είναι απαραίτητα για την ασφάλεια των παιδιών και των εφήβων από κάθε μορφή κακοποίησης, εγκαταλείψης και εκμετάλλευσης (για παράδειγμα, ειδική μέριμνα για παιδιά πρόσφυγες και προστασία από τη συμμετοχή σε ένοπλες συγκρούσεις, την παιδική εργασία, τη σεξουαλική εκμετάλλευση, τα βασανιστήρια και τη χρήση ναρκωτικών).

Η εκπαίδευση θεωρείται τόσο ανθρώπινο δικαίωμα όσο και απαραίτητο μέσο για την επίτευξη άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα που περιλαμβάνει μια προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα θα είναι σε καλύτερη θέση να εκπληρώσει τη βασική αποστολή του για την εξασφάλιση υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης για όλους.

Το Άρθρο26 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (UDHR) ορίζει:

- (1) Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητες τους.
- (2) Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.

9. Συγγραφέας: Felisa Tibbitts (2009). Remarks of Felisa Tibbitts, prepared for the Council of Europe's Evaluation Conference of the European Year of Citizenship through Education, 27-28 April 2006, Sinaia, Romania.

(3) Οι γονείς έχουν, κατά προτεραιότητα, το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους.

Ως επέκταση ορισμένων ιδεών που πρωτοεμφανίστηκαν στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, το Άρθρο28 της Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού ορίζει την εκπαίδευση ως δικαίωμα και το Άρθρο 29 αναφέρει πως η εκπαίδευση πρέπει να βοηθάει το παιδί στην ανάπτυξη της «... προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του».¹⁰

Τόσο η CRC όσο και η UDHR αναγνωρίζουν πως ένας από τους σκοπούς της εκπαίδευσης είναι η καλλιέργεια του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Βέβαια, για να κατανοήσει κανείς πραγματικά και να πρωθήσει τα ανθρώπινα δικαιώματα, πρέπει να τα βιώσει σε σχέση με τους άλλους. Αυτό σημαίνει πως δεν πρέπει κανείς μόνο να μαθαίνει σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά να ζει επίσης μέσα σε αυτά και μέσω αυτών. Έτσι μια εκπαιδευτική προσέγγιση που βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα (human rights-based approach, εφεξής HRBA) περιλαμβάνει την ευκαιρία να μάθει και να ασκήσει ο μαθητής στην τάξη τις αξίες και το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα σχολεία που αντικατοπτρίζουν στην πράξη τα δικαιώματα του παιδιού επικεντρώνονται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια των παιδιών.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση πρέπει να το ασκούν και να το απολαμβάνουν όλοι – ανεξάρτητα από προσωπικές ικανότητές, φυλή, εθνική καταγωγή, θρησκεία, υπηκοότητα, φύλο, σεξουαλικές προτιμήσεις, κοινωνική τάξη, ή οποιοδήποτε άλλο στοιχείο ταυτότητας. Επιπλέον, μια τέτοια εκπαίδευση - όπως ορίζεται από την CRC - πρέπει να είναι δομημένη κατά τρόπο που να σέβεται την αξιοπρέπεια και τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των μαθητών.

Μια βασική αρχή που έχει κεντρική σημασία τόσο για τα δικαιώματα του ανθρώπου όσο και για την HRBA είναι η αρχή της μη διάκρισης. Στον τομέα της εκπαίδευσης οι επιπτώσεις είναι πολλαπλές, συμπεριλαμβανομένης της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική εκπαίδευση, με ιδιαίτερη προσοχή στις ευάλωτες ή περιθωριοποιημένες ομάδες.

Η πρωτοβουλία Σχολεία Φιλικά προς το Παιδί της UNESCO και η HRBA (εκπαιδευτική προσέγγιση που βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα) θέλουν να εφαρμόσουν τη CRC μέσα στην εκπαίδευση και μέσω αυτής. Για να μπορέσουμε να χρησιμοποιήσουμε την HRBA χρειάζεται να γνωρίζουμε περισσότερα για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού, καθώς και τις επιπτώσεις στην εκπαιδευτική σκέψη, το σχεδιασμό και την αξιολόγηση. Μας αναγκάζει να θέσουμε ερωτήματα όπως:

- Ποιοι δεν λαμβάνουν εκπαίδευση; Πού βρίσκονται, και γιατί αποκλείονται;
- Ποιος πρέπει να κάνει τι για να προστατεύσει, πρωθήσει και εκπληρώσει το δικαίωμα για εκπαίδευση;
- Ποιανού ικανότητα, και σε τι, χρειάζεται να αναπτυχθεί για να εξασφαλιστεί το δικαίωμα στην εκπαίδευση;
- Ποιος πρέπει να κάνει τι για να εξασφαλιστεί αυτό το δικαίωμα και πως μπορούν συνεργασίες να βοηθήσουν σε αυτή τη διαδικασία;

Αρχή 1. Ρητές σχέσεις με τα δικαιώματα

Ερωτήματα για εμάς: Συνδέονται ρητά οι εκπαιδευτικές μας προσπάθειες με τα ανθρώπινα δικαιώματα; Περιλαμβάνουν αυτές οι προσπάθειες το πλήρες φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Τα ανθρώπινα δικαιώματα που έχουν διερευνηθεί σε βάθος συνδέονται με τις ανάγκες και τα ζητήματα στις κοινότητές μας, ή μπορούν να γίνουν τέτοιες συνδέσεις; Είμαστε πρόθυμοι να προχωρήσουμε πέρα από την προσωπική μας «ζώνη άνεσης» για να συνδέσουμε την εργασία μας με τις αξίες των ανθρωπίνων

10. Για το δικαίωμα στην εκπαίδευση γίνεται αναφορά σε πολυάριθμα κείμενα των Ηνωμένων Εθνών και σε άλλα περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (Άρθρο 14) και της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Άρθρα 28 και 29). Άλλες βασικές διακηρύξεις, γενικές παραπρήσεις και κείμενα έχουν κάνει εκτενές αναφορές στο δικαίωμα στην εκπαίδευση, όπως η Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εκπαίδευση για Όλους (World Declaration on Education for All) (Άρθρα I, III, IV, VI, VII), το Πλαίσιο Δράσης του Ντακάρ (Dakar Framework for Action), και η Εκπαίδευση για Όλους (Education for All).

δικαιωμάτων;

Αρχή 2. Λογοδοσία

Όσοι από εμάς είναι εκπρόσωποι της κυβέρνησης ή εργάζονται για το κράτος θεωρούμε τους εαυτούς μας υπεύθυνους για τη διασφάλιση της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα; Με ποιους τρόπους είμαστε υπόλογοι; Πώς μπορούν τα παιδιά και οι κηδεμόνες τους να διασφαλίσουν τέτοιου είδους λογοδοσία;

Αρχή 3. Ενδυνάμωση και συμμετοχή

Ας σκεφτούμε για μια στιγμή εκείνους για τους οποίους αισθανόμαστε υπεύθυνοι όσον αφορά τη διασφάλιση της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έχουμε ενσωματώσει τις ιδέες όλων αυτών που επηρεάζονται από τις πολιτικές και τις δραστηριότητές μας; Ποιοι είναι απόντες κατά τη διάρκεια συνεδριάσεων λήψης αποφάσεων, και οι οποίοι έχουν συμφέροντα στην κουβέντα μας; Αν δεν βρίσκονται εδώ, ή δεν συμμετέχουν στις συζητήσεις, πως μπορούμε να τους βάλουμε στην κουβέντα μας; Πώς μπορούμε να διευκολύνουμε τις απόψεις τους σχετικά με το πότε, πώς, ποιος και τι, σε σχέση με την εκπαίδευση για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα;

Αρχή 4. Απαγόρευση των διακρίσεων και προσοχή στις ευάλωτες ομάδες

Τέλος, και σε σχέση με το τελευταίο σημείο, ποιες είναι οι ομάδες που είναι λιγότερο πιθανό αυτή τη στιγμή να επωφεληθούν από εκπαιδευτικά μας προγράμματα, και πώς μπορούμε να βοηθήσουμε για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή τους; Ακριβώς οι ομάδες των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα καταπατούνται καθημερινά - οι περιθωριοποιημένοι, οι ευάλωτοι, όσοι υφίστανται διακρίσεις –είναι αυτοί που θα αφεληθούν περισσότερο από τις εκπαιδευτικές μας προσπάθειες. Πώς μπορούμε να τους εντοπίσουμε, να τους προσεγγίσουμε, και να δημιουργήσουμε εκπαιδευτικά προγράμματα που να είναι πραγματικά σημαντικά γι' αυτούς;

Κεφάλαιο 2

Το κλειδί για μια δυναμική έννοια της ιδιότητας του πολίτη¹¹

1. Προκλήσεις στο παραδοσιακό μοντέλο της ιδιότητας του πολίτη

Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, διάφορες διαδικασίες εκσυγχρονισμού που διαμόρφωσαν την ιστορία μας για μεγάλο χρονικό διάστημα πριν (βλ. πίνακα παρακάτω) έχουν επιταχυνθεί και ενταθεί, αποκτώντας μια νέα ποιότητα. Τα γεγονότα που έχουν συμβεί και οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα σε όλη την Ευρώπη αμφισβήτησαν το παραδοσιακό μοντέλο της ιδιότητας του πολίτη:

- Η παγκοσμιοποίηση του ελεύθερου εμπορίου και οι ανταγωνιστικές οικονομίες της αγοράς έφεραν ένα υψηλότερο επίπεδο κοινωνικής πρόνοιας σε πολλούς ανθρώπους σε πολλές χώρες - αλλά όχι σε όλους. Τα κενά της άνισης κατανομής μεταξύ πλούσιων και φτωχών έχουν αυξηθεί, τόσο εντός όσο και μεταξύ των κοινωνιών, απειλώντας την κοινωνική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων.
- Ο ανταγωνισμός οδηγεί τις επιχειρήσεις να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους σε μόνιμη βάση για να μειώσουν το κόστος παραγωγής τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα μια διαρκή διαδικασία καινοτομίας, που επηρεάζει άμεσα προϊόντα, τεχνολογίες και θέσεις εργασίας, και έμμεσα ολόκληρο τον τρόπο ζωής μας. Ο Joseph Schumpeter ονόμασε αυτή τη μόνιμη διαδικασία της καινοτομίας «δημιουργική καταστροφή».¹² Η μεταμόρφωση ολόκληρων οικονομιών της Ανατολικής Ευρώπης μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της δημιουργικής καταστροφής.
- Η οικονομική ανάπτυξη έχει δημιουργήσει αύξηση της ευημερίας, αλλά και αύξηση της κατανάλωσης των φυσικών πόρων. Η αύξηση των εκπομπών του CO₂ καθιστούν όλο και πιο δύσκολη και δαπανηρή την αποτροπή ή την προσαρμογή στην αλλαγή του κλίματος.
- Οι νέες τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας έχουν παράσχει νέους τρόπους για να αυξήσουν την παραγωγικότητα, την ανταλλαγή και τη λήψη πληροφοριών καθώς και την παροχή ψυχαγωγίας, για να αναφέρουμε μόνο μερικούς. Ζούμε σε έναν πολιτισμό των μέσων επικοινωνίας, και ο γραμματισμός στα μέσα (μιντιακός γραμματισμός) – το πώς να χρησιμοποιούμε τα νέα μέσα, τόσο για την παραγωγή όσο και τη λήψη μηνυμάτων - έχει γίνει μια στοιχειώδης δεξιότητα, όπως η ανάγνωση και η γραφή.
- Λόγω της οικονομικής ανάπτυξης και τα επιτεύγματα της σύγχρονης ιατρικής, ο πληθυσμός σε πολλές χώρες της Ευρώπης γερνάει, ενώ αναπτύσσεται στον κόσμο στο σύνολό του. Και οι δύο εξελίξεις δημιουργούν σοβαρά προβλήματα για τον 21ο αιώνα.
- Τα έθνη έχουν το δικαίωμα στην εθνική κυριαρχία και τον αυτοκαθορισμό. Όμως, η έννοια των εθνών είναι τόσο περιεκτική όσο και αποκλειστική. Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, έχουμε δει την εμφάνιση νέων μορφών -πρώην κατεσταλμένων- συλλογικών ταυτοτήτων.
- Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι συνήθως εκκοσμικευμένες, πλουραλιστικές κοινωνίες. Η μετανάστευση στην Ευρώπη - ιδίως στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης - συνέβαλε σε αυτή την εξέλιξη. Οι πλουραλιστικές κοινωνίες είναι πιο δυναμικές και παραγωγικές, αλλά ταυτόχρονα και πιο απαιτητικές από την άποψη της κοινωνικής συνοχής για την ένταξη των ατόμων με διαφορετικές πεποιθήσεις, αξίες, ενδιαφέροντα, και κοινωνική και εθνοτική καταγωγή.
- Η δημοκρατία προσφέρει τις καλύτερες πιθανότητες για να αντιμετωπιστούν αυτές οι προκλήσεις, καθώς κάθε προσπάθεια για την επίλυση αυτών και άλλων προβλημάτων από απολυταρχική διακυβέρνηση θα παραλείψει να λάβει υπόψη της την πολύπλοκη πραγματικότητα της κοινωνίας, την

11. Βασισμένο στο: Huddleston T. (2004), *Tool on Teacher Training for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, Council of Europe, Strasbourg, σσ. 9f., αναθεωρημένο από τον Peter Krapf.

12. Schumpeter J. (1942,2008), *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper and Brothers, New York, p.83.

οικονομία, το περιβάλλον, την επίλυση συγκρούσεων, κ.λπ., σε εθνικό, πόσο μάλλον σε υπερεθνικό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, η δημοκρατία “στέκεται” και “πέφτει” με τη δέσμευση της ίσης συμμετοχής. Όσο πιο πολύπλοκος γίνεται ο κόσμος και οι προκλήσεις που καθορίζουν το μέλλον μας, τόσο πιο δύσκολο είναι για τον «απλό πολίτη» να κατανοήσει και να λάβει μέρος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η δυσπιστία απέναντι στους παραδοσιακούς πολιτικούς θεσμούς, τις μορφές διακυβέρνησης και τους πολιτικούς ηγέτες έχουν τις ρίζες τους στο αίσθημα του να μένει κανείς εκτός και να μην ακούγεται. Η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι επισφαλή έργα, και η επιβίωσή τους εξαρτάται από το αν η κληρονομιά τους μπορεί να μεταβιβαστεί στη νεότερη γενιά.

Αυτές οι γραμμές της ανάπτυξης μπορούν μόνο εν συντομίᾳ να σκιαγραφηθούν εδώ. Είναι διαδικασίες φτιαγμένες από τον άνθρωπο, όχι φυσικές, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους, και αμοιβαία επηρεάζουν και ενισχύουν η μία την άλλη. Επειδή έχουν «κατασκευαστεί», μπορούν επίσης να επηρεαστούν και να αλλάξουν στην κατεύθυνση και το αποτέλεσμά τους, αλλά όχι και στην πολυπλοκότητά τους.

Εκσυγχρονισμός

Ο εκσυγχρονισμός είναι μια κοινωνιολογική κατηγορία που αναφέρεται στην πολυδιάστατη διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής. Έχει αυξηθεί σε ταχύτητα, σε εύρος και πολυπλοκότητα κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, αλλά σε μια ιστορική προοπτική, οι πηγές του περιλαμβάνουν τη Μεταρρύθμιση, την εφεύρεση της τυπογραφίας, την εποχή του Διαφωτισμού, την αγγλική, αμερικανική και γαλλική επανάσταση, και τη βιομηχανική επανάσταση. Ο εκσυγχρονισμός έχει αλλάξει κυριολεκτικά κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής, συμπεριλαμβανομένων των εξής: πώς δουλεύουμε και τι ακριβώς κάνουμε εκεί, πού ζούμε, πώς και πόσο συχνά ταξιδεύουμε, το επίπεδό μας και την κατανομή της ευημερίας, την ανάπτυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την παγκοσμιοποίηση, την τεχνολογία, τις αξίες και τις πεποιθήσεις που έχουμε ή δεν έχουμε, και το πώς παίρνουμε μέρος στην κοινωνία και την πολιτική.

Ο εκσυγχρονισμός είναι μια αμφίσημη διαδικασία, αλλά δεν μπορούμε να την αποφύγουμε, είναι η «μοίρα» μας, για καλό ή για κακό. Οι επιστήμονες και οι φιλόσοφοι έχουν αμφιλεγόμενες απόψεις ως προς το αν ο εκσυγχρονισμός μπορεί, στο σύνολό του, να θεωρηθεί ένα βάρος ή μια ευλογία. Εμείς κρίνουμε τον εκσυγχρονισμό ως πρόκληση που ενέχει τόσο κινδύνους όσο και ευκαιρίες. Οι προκλήσεις πρέπει να αντιμετωπιστούν για να τεθούν οι κίνδυνοι υπό έλεγχο.

Για πολλούς ανθρώπους σε πολλές κοινωνίες, ο εκσυγχρονισμός δημιουργεί τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες για να απολαμβάνουν ένα υψηλότερο επίπεδο ευημερίας και ελευθερίας. Από την άλλη πλευρά, οι πολίτες και οι ηγέτες τους αντιμετωπίζουν υψηλότερες απαιτήσεις για να μείνουν ενήμεροι σχετικά με τα αυξανόμενα ρίσκα και τους κινδύνους που εμπλέκονται στις διαδικασίες εκσυγχρονισμού.

Η εκπαίδευση διαδραματίζει βασικό ρόλο στο να εφοδιαστούν τα άτομα με τις ικανότητες που χρειάζονται για να επιτύχουν μια θετική ισορροπία μεταξύ της αύξησης των κερδών και των αυξανόμενων απαιτήσεων.

Εν όψει προκλήσεων όπως αυτές, έχει καταστεί σαφές ότι απαιτούνται νέες μορφές πολιτών: οι πολίτες πρέπει όχι μόνο να ενημερώνονται και να κατανοούν τις επίσημες υποχρεώσεις τους ως πολίτες, αλλά θα πρέπει επίσης να είναι ενεργοί - ικανοί και πρόθυμοι να συμβάλουν στη ζωή της κοινότητά τους, της χώρας τους και του ευρύτερου κόσμου, και να συμμετέχουν ενεργά με τρόπους που εκφράζουν την προσωπικότητά τους και βοηθούν στην επίλυση των προβλημάτων. Η αντιμετώπιση των προκλήσεων απαιτεί ισχυρές κοινωνίες, με ικανούς – και ως εκ τούτου, επαρκώς εκπαιδευμένους - ηγέτες και πολίτες.

Οι εκπαιδευτικοί είναι αισιόδοξοι. Πιστεύουν ότι με την κατάλληλη εκπαίδευση, οι νέοι, αλλά και οι δια βίου μαθητές, μπορούν να αποκτήσουν την κατανόηση και τα μέσα για να επηρεάσουν την ανάπτυξη των κοινοτήτων τους και τον πλανήτη. Ο ενεργός πολίτης, όμως, ενισχύεται καλύτερα από τη μαθητοκεντρική διδασκαλία, αντί της διδασκαλίας που εστιάζει στην αποστήθιση και την παθητική μάθηση.

1.1 Ένα νέο είδος πολίτη απαιτεί ένα νέο είδος εκπαίδευσης

Μοντέλα που είναι προσανατολισμένα σε μηχανική, παπαγαλίστικη μάθηση και περιορίζονται απλά σε εντολές είναι ανεπαρκή για τη δημιουργία του ενεργού, ενημερωμένου και υπεύθυνου πολίτη που απαιτούν οι σύγχρονες δημοκρατίες.

Αυτό που απαιτείται είναι μορφές εκπαίδευσης που προετοιμάζουν τους μαθητές για την πραγματική συμμετοχή στην κοινωνία - μορφές εκπαίδευσης που είναι τόσο πρακτικές όσο και θεωρητικές, με τις ρίζες τους σε ζητήματα της πραγματικής ζωής τα οποία επηρεάζουν τους μαθητές και τις κοινότητές τους, και διδάσκονται μέσω της συμμετοχής στη ζωή του σχολείου, καθώς και μέσω του επίσημου προγράμματος σπουδών.

Ο ρόλος του ενεργού πολίτη αντιστοιχεί σε εκείνη του ενεργού μαθητή. Η έννοια της κονστρουκτιβιστικής μάθησης παρέχει υποστήριξη για τους μαθητές που αντιμετωπίζουν πρωτόγνωρα προβλήματα. Στο σχολείο, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να έχει ήδη βρει την καλύτερη λύση. Αργότερα, όταν ασχολείται με τις προκλήσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, η μελλοντική γενιά θα λειτουργήσει ως πρωτοπόρος.

Η ανάγκη για την παροχή τέτοιας μαθητοκεντρικής διδασκαλίας παρουσιάζει σημαντικές προκλήσεις για το επάγγελμα του εκπαιδευτικού. Σημαίνει εκμάθηση νέων μορφών γνώσης, ανάπτυξη νέων μεθόδων διδασκαλίας, εξεύρεση νέων τρόπων εργασίας και δημιουργία νέων μορφών επαγγελματικών σχέσεων - τόσο με τους συναδέλφους όσο και με τους μαθητές. Εστιάζει στη διδασκαλία που βασίζεται σε τρέχοντα ζητήματα, και όχι στην κατανόηση ιστορικών συστημάτων, τη διδασκαλία κριτικής σκέψης και δεξιοτήτων καθώς και μετάδοσης της γνώσης, τη συνεργατική και συλλογική εργασία παρά την απομονωμένη προετοιμασία, την επαγγελματική αυτονομία αντί της εξάρτησης από την κεντρική υπαγόρευση. Απαιτεί μια μετατόπιση στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τη μάθηση, από μια ιδέα της μάθησης ως δασκαλοκεντρική στη μάθηση μέσα από την εμπειρία, τη συμμετοχή, την έρευνα και την ανταλλαγή.

Μια διδακτική, καθοδηγούμενη από τον/την εκπαιδευτικό, που κυριαρχεί το βιβλίο και είναι προσανατολισμένη στη γνώση πρέπει να αντικατασταθεί από μία άλλη που εστιάζει στη συμμετοχή του μαθητή, σε ένα ευρύτερο φάσμα μεθόδων διδασκαλίας και μια προσέγγιση βασισμένη περισσότερο στις δεξιότητες. Σε αυτό, επιχειρεί να συμβάλλει η παρούσα έκδοση της EDC/HRE.

2. Πολιτική κουλτούρα

2.1 Η δημοκρατία ζωντανεύει μέσα από τους πολίτες της

Ένα παράδειγμα:

Οι βουλευτικές εκλογές παράγουν νικητές και ηττημένους. Η πλειοψηφία σχηματίζει τη νέα κυβέρνηση, η μειοψηφία την αντιπολίτευση. Η προηγούμενη κυβέρνηση μπορεί να χάσει την ηγεσία, και μια νέα κυβέρνηση με μια διαφορετική πολιτική προοπτική να την αντικαταστήσει.

Οι κανόνες είναι σαφείς, αλλά αυτό δεν είναι αρκετό. Το εκλογικό σύστημα θα λειτουργήσει μόνο αν μπορούμε να βασιστούμε στους ηττημένους, τη μειονότητα, να αποδεχθούν το αποτέλεσμα. Εάν δεν το κάνουν, η εκλογή μπορεί να πυροδοτήσει βίαιες συγκρούσεις, διασπώντας μια κοινωνία, αντί να ενισχύσει τη συνοχή μεταξύ των μελών της.

Μια προεκλογική εκστρατεία δίνει στα κόμματα την ευκαιρία να επικοινωνήσουν τις ιδέες τους στους πολίτες. Άλλα τι συμβαίνει αν τα κόμματα που συμμετέχουν πρωθιόνυν μια ρατσιστική, φονταμενταλιστική ή αντιδημοκρατική ατζέντα;

Για να λειτουργήσουν οι εκλογές ως ένας από τους πιο σημαντικούς τρόπους για να συμμετάσχουν οι πολίτες στη δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων, μια κοινωνία χρειάζεται προφανώς κάτι περισσότερο από ένα πλαίσιο νόμων που θέτουν το εκλογικό σύστημα σε εφαρμογή. Πρέπει να υπάρχει εμπιστοσύνη στην πολιτική διαδικασία και τρόποι που να διασφαλίζουν ότι αυτές οι διαδικασίες έχουν πραγματοποιηθεί σωστά.

Το παράδειγμα δείχνει ότι η δημοκρατία εξαρτάται εξίσου από ένα σύνολο κανόνων και από τη στάση των πολιτών προς τη δημοκρατία. Οι πολίτες θα πρέπει να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν το σύστημα, και θα πρέπει να αισθάνονται υπεύθυνοι για τη σταθερότητά του. Τα κόμματα πρέπει να αντιμετωπίζουν το ένα το άλλο ως ανταγωνιστές, αλλά όχι ως εχθρούς. Μόνο τότε μπορεί η δημοκρατία να δείξει τη δύναμή της ως το μόνο σύστημα στο οποίο είναι δυνατή η αλλαγή της κυβέρνησης χωρίς αλλαγή του πολιτικού συστήματος.

Η δημοκρατία αποτελείται από ένα σύστημα θεσμών και διαδικασιών που περιλαμβάνουν τις γενικές εκλογές, κοινοβουλευτική εκπροσώπηση και έλεγχο της εξουσίας μέσω ελέγχων και ισορροπιών. Μερικά συντάγματα περιλαμβάνουν την άμεση συμμετοχή μέσω δημοψηφισμάτων ή συνταγματικού δικαστηρίου. Αυτή είναι η σκηνή, και οι πολίτες είναι οι ηθοποιοί. Κυριολεκτικά, οι πολίτες πρέπει να είναι πρόθυμοι και ικανοί να παίζουν τον ρόλο τους, και πρέπει να ταυτιστούν με το πολιτικό σύστημα της δημοκρατίας.

Η δημοκρατία είναι ένα σύστημα θεσμών ριζωμένων σε μια πολιτική κουλτούρα. Το θεσμικό σύστημα μπορεί να καθορίσει το πλαίσιο για αυτή την κουλτούρα, αλλά δεν μπορεί να τη δημιουργήσει ή να εξασφαλίσει τη σταθερότητά της. Η ίδια αρχή ισχύει και για την απολυταρχική κυβέρνηση. Ένας μονάρχης εξαρτάται επίσης από την κατάλληλη πολιτική κουλτούρα, που βασίζεται σε πολιτικά πειθήνια υποκείμενα και όχι ενεργά και προσλημένα συστήματα.

2.2 Η πολιτισμική διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Τα ανθρώπινα δικαιώματα που έχουν κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα διευκρινίζουν ποιες δημοκρατικές διαδικασίες ασκούνται, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, την ελευθερία των επικοινωνίας (δηλαδή, την απαγόρευση της λογοκρισίας), το δικαίωμα του εκλέγειν, και την αρχή της ισότητας και της μη διάκρισης που ισχύει για την απόλαυση κάθε ανθρώπινου δικαιώματος. Όταν οι χώρες επικυρώνουν μια συνθήκη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, υπόσχονται να εναρμονίσουν τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, έτσι ώστε να είναι συνεπείς με αυτά τα διεθνή πρότυπα. Το κάνουν με ελεύθερη βούληση.

Τι συμβαίνει όμως αν το κράτος δεν κατορθώσει να διατηρήσει τις υποσχέσεις του για τα ανθρώπινα

δικαιώματα; Υπάρχουν διάφοροι μηχανισμοί προστασίας που έχουν καθιερωθεί από τον ΟΗΕ και από περιφερειακούς οργανισμούς για τα ανθρώπινα δικαιώματα οι οποίοι έχουν θεσπίσει περιφερειακούς νόμους για τα ανθρώπινα δικαιώματα τους οποίους οι κυβερνήσεις μπορούν να υπογράψουν. Για παράδειγμα, στην Ευρώπη υπάρχει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η οποία επικεντρώνεται σε ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Οι κυβερνήσεις μπορούν επίσης να υπογράψουν τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, ο οποίος καθορίζει οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα. Αν μια κυβέρνηση έχει υπογράψει τη Σύμβαση, αλλά ενήργησε κατά αντίθετο τρόπο, οι πολίτες (και, μάλιστα, κάθε πρόσωπο που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του κράτους) από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, μπορεί τελικά να υποβάλει καταγγελία στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Στρασβούργο.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, η απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πραγματοποιείται στο πλαίσιο κυβερνήσεων που οργανώνονται ως συνταγματικές δημοκρατίες μέσω των συνήθων μηχανισμών των δημοκρατικών διαδικασιών. Οι μηχανισμοί αυτοί περιλαμβάνουν την εξέλιξη των νόμων, αλλά και μια κουλτούρα συμμετοχής και εμπλοκής των πολιτών.

Η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα εξαρτώνται από ένα θεσμικό πλαίσιο που αποτελείται από δύο συστατικά: ένα σύνολο κανόνων και αρχών που καθορίζονται από το Σύνταγμα και το νομικό σύστημα, και μια πολιτική κουλτούρα. Η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ενσωματωμένα σε ένα σύνολο αρχών, αξιών και ευθυνών. Η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα επιτρέπουν τη διαφωνία πάνω σε θέματα, αλλά αυτή μπορεί να συμβεί μόνο εάν υπάρχει ισχυρή συναίνεση σχετικά με το πλαίσιο που επιτρέπει και προστατεύει, αλλά και περιορίζει τις ελευθερίες. Μπορείτε να διαφωνείτε σχεδόν με τα πάντα, αλλά αυτό λειτουργεί μόνο αν όλοι ταυτίζονται με το σύστημα που επιτρέπει τη διαφωνία.

2.3 Διδάσκοντας μέσω της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – δημοκρατική κουλτούρα στο σχολείο

Δεν μπορεί να υπάρξει δημοκρατία χωρίς αφοσιωμένους δημοκράτες.

Κάθε γενιά λαμβάνει τη δημοκρατική κληρονομιά της, και ελπίζουμε πως θα την καταλάβει και εκτιμήσει, και θα μάθει πώς να κάνει ενεργή χρήση της. Είναι το καθήκον της EDC / HRE, και της εκπαίδευσης στο σύνολό της, να στηρίξει και να ενθαρρύνει τη νέα γενιά για να γίνουν ενεργοί και αφοσιωμένοι δημοκράτες.

Οι πολιτιστικές παραδόσεις που είναι ευνοϊκές για τη δημοκρατία αναπτύσσονται αργά, όπως έχει δείξει η ιστορική εμπειρία σε πολλές χώρες. Το έργο της οικοδόμησης ενός έθνους σε μετεμφυλιακές κοινωνίες αντιμετωπίζει τα σοβαρότερα εμπόδια λόγω της απουσίας μιας δημοκρατικής πολιτιστικής παράδοσης. Ένα προσχέδιο ενός δημοκρατικού θεσμικού οργάνου μπορεί να εισαχθεί, όπως είναι, αλλά οι πολιτισμικές ρίζες της δημοκρατίας δεν μπορούν - πρέπει κυριολεκτικά να προέρχονται από την πολιτιστική κληρονομιά της κοινωνίας.

Η πολιτική κουλτούρα μπορεί, επομένως, να γίνει αντιληπτή σε κονστρουκτιβιστικές κατηγορίες. Αποκτάται μέσα από διαδικασίες μάθησης και κοινωνικοποίησης. Ως εκ τούτου, έχει διαφορά αν τα σχολεία κυβερνώνται δημοκρατικά ή απολυταρχικά, καθώς οι μαθητές αναμένεται να μάθουν πώς να ζουν μέσα, ή κάτω από, τη μορφή της διακυβέρνησης που βιώνουν στην πρώιμη παιδική ηλικία.

Το σχολείο ως μικρο-κοινωνία μπορεί να υποστηρίξει τους μαθητές στο να αποκτήσουν και να εκτιμήσουν τα βασικά στοιχεία μιας κουλτούρας δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των εξής:

- Οι μαθητές είναι σε θέση να γνωρίζουν και να εκφράζουν τα συμφέροντα και τις απόψεις τους με αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση.
- Οι μαθητές συμπεριφέρονται μεταξύ τους με αμοιβαίο σεβασμό, συμπεριλαμβανομένης της ενεργητικής ακρόασης και ενσυναίσθησης, δηλαδή, την προθυμία και την ικανότητα να αλλάζουν προοπτικές.

- Οι μαθητές είναι σε θέση να διευθετήσουν τις συγκρούσεις μέσω μη βίαιων μέσων, δηλαδή μέσω διαπραγματεύσεων και συμβιβασμών.
- Οι μαθητές εκτιμούν τη λειτουργία των θεσμικών πλαισίων που προστατεύουν και περιορίζουν τα ατομικά τους δικαιώματα στην ελευθερία. Προσθέτουν το «μαλακό», άτυπο στοιχείο της πολιτικής κουλτούρας στο "σκληρό", τυπικό στοιχείο των κανόνων.
- Οι μαθητές εκτιμούν την πολιτική ως μία πρακτική προσπάθεια που στοχεύει στην επίλυση προβλημάτων που απαιτούν προσοχή και απόφαση.
- Οι μαθητές συμμετέχουν στη διαδικασία της εκλογής αντιπροσώπων και στις επίσημες διαδικασίες λήψης αποφάσεων.
- Οι μαθητές εφαρμόζουν μη-προκαθορισμένους τρόπους για να επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων, όπως μέσω της ευαισθητοποίησης, του ακτιβισμού, των ομάδων πίεσης και με το να χειρίζονται τα προβλήματα μόνοι τους.
- Οι μαθητές αναλαμβάνουν την ευθύνη για τις αποφάσεις και τις επιλογές τους, λαμβάνοντας υπόψη τις επιπτώσεις τους, τόσο για τους ίδιους όσο και για τους άλλους.
- Οι μαθητές γνωρίζουν ότι αν δεν συμμετέχουν στις αποφάσεις που τους επηρεάζουν, άλλοι θα αποφασίσουν, και το αποτέλεσμα μπορεί να είναι δυσμενές για αυτούς.

Η πολιτική κουλτούρα είναι στενά συνδεδεμένη με τις στάσεις και τις αξίες που οι νέοι πολίτες αποκτούν μέσα από τις διαδικασίες της κοινωνικοποίησης, συμπεριλαμβανομένης της σχολικής εμπειρίας τους. Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επίσης επηρεάζουν έντονα τη διαδικασία κοινωνικοποίησης των νέων, ιδιαίτερα η οικογένεια, οι συνομήλικοι και τα μέσα ενημέρωσης. Από την άλλη πλευρά, η σχολική κοινότητα προσφέρει στα παιδιά και τους εφήβους τις πρώτες ευκαιρίες να βιώσουν την αλληλεπίδραση στην κοινωνία και στη δημόσια ζωή. Ως εκ τούτου, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το σχολείο έχει αποφασιστική επιρροή στο πώς μεταβιβάζεται η δημοκρατική κληρονομιά στη νέα γενιά. Μέσω της μάθησης και της εμπειρίας στο περιβάλλον του σχολείου τους, οι νέοι άνθρωποι μπορούν να αναπτύξουν τις συνήθειες και τις δεξιότητες για τη δια βίου δέσμευση με τη δημοκρατική διαδικασία και τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο μέσω τυπικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων, καθώς και μέσα από την καθημερινή αλληλεπίδραση.

Κεφάλαιο 3

Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδεύουμε για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

1. Οι τρεις διαστάσεις της EDC/HRE

Η εκπαιδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και η εκπαιδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα (EDC/HRE) εστιάζει σε αυτό που οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί να κάνουν και όχι σε αυτό που θα πρέπει να τους διδάξουν οι εκπαιδευτικοί. Οι τρεις βασικές αρχές που διέπουν αυτήν την προσέγγιση, που έχει στο επίκεντρο τον μαθητή και το αποτέλεσμα, μπορεί να φανούν καλύτερα με ένα παράδειγμα.

- Η ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης είναι μια βασική προϋπόθεση της δημοκρατικής συμμετοχής και αποτελεί θεμελιώδες ατομικό και πολιτικό δικαίωμα. Στην EDC/HRE, οι μαθητές γνωρίζουν, κατανοούν και εκτιμούν το δικαίωμα της ελεύθερης γνώμης και έκφρασης και ξέρουν πώς προστατεύεται από το εθνικό τους σύνταγμα. Αυτή είναι η γνωστική διάσταση της μάθησης (γνώσεις, έννοιες και κατανόηση).
- Οι μαθητές μαθαίνουν πώς να χρησιμοποιούν αυτό το θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Ακριβώς επειδή η ενεργή χρήση του δικαιώματος αυτού είναι απαραίτητη για τη συμμετοχή σε μια δημοκρατική κοινότητα, οι μαθητές ενθαρρύνονται επίσης να προβληματιστούν σχετικά με την άποψή τους και να είναι σε θέση να την εκφράσουν με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας να προβούν σε δημόσια επιχειρηματολογία (διάσταση της μάθησης με βάση τις δεξιότητες).
- Για την άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, οι μαθητές χρειάζονται θάρρος να εκφράσουν τις απόψεις τους, ακόμη και όταν βρίσκονται σε καταστάσεις όπου αντιμετωπίζουν την πλειοψηφία να τους αντιτίθεται. Και ακούν τις απόψεις των άλλων σε ένα πνεύμα ανεκτικότητας και προσωπικού σεβασμού. Περιορίζοντας τη διαφωνία και την αντιπαράθεση στα ζητήματα και μη προσωποποιώντας τις διαφορές απόψεων, οι συγκρούσεις μπορούν να επιλυθούν με μη βίαια μέσα (διάσταση της κατανόησης με βάση τις στάσεις και τις αξίες).

Αυτό που δείχνει αυτό το παράδειγμα μπορεί να γενικευτεί, όχι μόνο σε ό, τι οι μαθητές θα πρέπει να είναι ικανοί να κάνουν ασκώντας οποιοδήποτε άλλο ανθρώπινο δικαίωμα, αλλά και στην μάθηση και την εκπαιδευση γενικότερα. Για να είναι σχετική και για να προστεθεί στις ικανότητες ενός ατόμου, η μάθηση πρέπει να ξεδιπλώνεται σε αυτές τις τρεις διαστάσεις που υποστηρίζονται αμοιβαία - γνώσεις, έννοιες και κατανόηση-, δεξιότητες-, και στάσεις και αξίες. Για αρκετές δεκαετίες, εκπαιδευτές και εκπαιδευτικοί έχουν συμφωνήσει σχετικά με αυτή την αντίληψη της μάθησης.

Αν αυτός είναι ο τρόπος που μαθαίνουν οι μαθητές, τι πρέπει να κάνουν οι εκπαιδευτικοί της EDC/HRE ώστε να τους παρέχουν επαρκείς ευκαιρίες για να μάθουν; Εν συντομία, η απάντηση είναι ως ακολούθως.

Στην EDC/HRE, ο στόχος είναι να υποστηρίζει τους μαθητές να είναι νεαροί πολίτες που:

- γνωρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και έχουν κατανοήσει τις συνθήκες από τις οποίες αυτά εξαρτώνται (μάθηση «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα),
- έχουν βιώσει το σχολείο ως μικρο-κοινωνία που σέβεται τις ελευθερίες και την ισότητα των μαθητών του, και έχουν εκπαιδευτεί στην άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους και στο σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων (μάθηση «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων),
- είναι, ως εκ τούτου, ικανοί και με αυτοπεποίθηση προκειμένου να ασκήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα τους, με μια ώριμη αίσθηση ευθύνης έναντι των άλλων και της κοινότητάς τους (μάθηση «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα).

1.1 Η γνωστική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Η EDC/HRE στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση απαιτεί από τους μαθητές να μελετήσουν τα βασικά κείμενα, όπως η Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Για να συνοψίσουμε το παράδειγμα που αναφέρεται παραπάνω, πρέπει να γνωρίζουν ότι κάθε πρόσωπο απολαμβάνει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης και της έκφρασης, καθώς και της ελεύθερης πρόσβασης σε πληροφορίες μέσω μη λογοκριμένων μέσων επικοινωνίας, με εξαιρέσεις δυνατές μόνο για πολύ ισχυρό λόγο και σε περιορισμένες περιπτώσεις (Άρθρο 10 της Σύμβασης).

Το σύνταγμα του κράτους και το νομικό περιβάλλον θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν και να προστατεύουν αυτές τις προδιαγραφές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και οι μαθητές να μπορούν να τις μελετάνε από αυτή την προοπτική. Με αυτό τον τρόπο, μπορούν να κατανοήσουν πόσο σημαντικό, και αναγκαίο, είναι αυτό το δικαίωμα για να υπάρχει η δημοκρατία.

Είναι επίσης απαραίτητο για τους μαθητές να κατανοήσουν το Άρθρο 14 της Σύμβασης, το οποίο ασχολείται με τη βασική αρχή της ισότητας και της μη διάκρισης: άνδρες και γυναίκες, πλούσιοι και φτωχοί, νέοι και γέροι, γηγενείς και μετανάστες - όλοι έχουμε δικαιώματα αυτά ισότιμα. Η απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών είναι μια εξελισσόμενη διαδικασία και αποτελεί προτεραιότητα στις διατάξεις θεμάτων των δημοκρατικών συστημάτων διακυβέρνησης που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τέλος, οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν γιατί οι ελευθερίες απαιτούν ένα πλαίσιο νόμων και επίσης φέρουν υποχρέωσεις (UDHR, Άρθρο 29). Η ελευθερία της έκφρασης επιτρέπει στους πολίτες να προωθήσουν τα συμφέροντά τους σε μια πλουραλιστική κοινωνία, και σε ένα τέτοιο ανταγωνιστικό περιβάλλον, θα υπάρξουν νικητές και ηττημένοι. Ένα σύνταγμα, κανόνες και νόμοι πρέπει να παρέχουν ένα πλαίσιο που περιορίζει τις ελευθερίες των ισχυρών και προστατεύει τους αδύναμους - χωρίς να νοιμιοποιεί διαφορές. Ωστόσο, οι κανόνες δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν κάθε πρόβλημα. Έτσι τα μέλη μιας κοινότητας πρέπει να μοιράζονται μια στάση ευθύνης μεταξύ τους.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ένα νομικό πλαίσιο, αλλά κι ένα κανονιστικό επίσης. Αυτό απαιτεί από τους μαθητές να αναγνωρίζουν σε ποιο βαθμό οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όντως υλοποιούνται στο πλαίσιο της σχολικής τους κοινότητας, καθώς και της κοινωνίας στο σύνολό της.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (4.11.1950)

Άρθρο 10

Ελευθερία της έκφρασης

(1) Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

(2) Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνίᾳ δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

Άρθρο 14

Απαγόρευση διακρίσεων

Η χρήσις των αναγνωριζομένων εν τη παρούσῃ Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνική μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (10.12.1948)

Άρθρο 29

(1) Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

(2) Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Με λίγα λόγια, αυτά τα τρία άρθρα περιγράφουν την ένταση μεταξύ των ατομικών ελευθεριών και την ανάγκη για εξισορρόπηση των δικαιωμάτων των ατόμων μέσα σε ένα πλαίσιο που και περιορίζει και προστατεύει αυτές τις ελευθερίες.

Οι μαθητές που μπορούν να το εξηγήσουν αυτό έχουν μάθει πολλά «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτή είναι η γνωστική διάσταση της EDC/HRE.

1.2 Η συμμετοχική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Για να είναι σε θέση να λάβουν μέρος στη δημοκρατία, οι μαθητές πρέπει να μάθουν πώς να ασκούν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους - για παράδειγμα, το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία και της ελεύθερης σκέψης, της γνώμης και της έκφρασης. Θα πρέπει επίσης να έχουν ενεργή εμπειρία στην αλληλεπίδραση με τους άλλους - όπως η προώθηση των συμφερόντων τους, η διαπραγμάτευση για συμβιβασμό ή η συμφωνία σχετικά με το πώς καθορίζεται το «γενικό καλό» (UDHR, Άρθρο 29). Θα πρέπει να είναι σε θέση να ενεργούν σε ένα πλαίσιο κανόνων και να αποδεχθούν τα όρια που μπορεί να τους επιβάλλει. Θα πρέπει να έχουν αναπτύξει μια στάση ευθύνης για την ευημερία των άλλων και της κοινότητάς στο σύνολό της.

Με λίγα λόγια, θα πρέπει όχι μόνο να κατανοούν τις επιπτώσεις και τις συνδέσεις μεταξύ των τριών άρθρων για τα ανθρώπινα δικαιώματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά και να εκτιμήσουν τις θεμελιώδεις αξίες τους και να ενεργούν ανάλογα. Με αυτό τον τρόπο, μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων που δεν έχουν ως αποτέλεσμα την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα πρέπει να είναι σε θέση να εξισορροπούν τα συμφέροντά τους με αυτά των άλλων και της κοινότητά τους ως σύνολο.

Οι μαθητές που έχουν εκπαιδευτεί με αυτό τον τρόπο έχουν μάθει πώς να λαμβάνουν μέρος στη δημοκρατία. Αυτή είναι η διάσταση με βάση τη δράση της EDC/HRE - μάθηση «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, δηλαδή, με σκοπό την προώθηση και την προστασία της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

1.3 Η πολιτισμική διάσταση της EDC/HRE: μαθαίνουμε «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Οι γνώσεις και οι δεξιότητες μπορεί να επιτρέπουν σε ένα άτομο να λάβει μέρος στη δημοκρατία από τεχνική άποψη, αλλά δεν μετατρέπουν το εν λόγω πρόσωπο σε δημοκράτη. Στα χέρια των ρατσιστών, για παράδειγμα, αυτό το είδος της τεχνογνωσίας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί δολίως ως όπλο για να επιτεθεί κανείς σε μια δημοκρατική κοινότητα βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε μια πολύ κυριολεκτική έννοια του όρου, οι γνώσεις και οι δεξιότητες που δεν υποστηρίζονται από τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν έχουν αξία για τη δημοκρατία.

Ως εκ τούτου, η EDC/HRE περιλαμβάνει μια πολιτισμική διάσταση. Η κουλτούρα της διδασκαλίας και της μάθησης πρέπει να αντικατοπτρίζουν το μήνυμα της EDC/HRE.

Ενώ οι μαθητές αποκτούν γνώσεις μέσω της διδασκαλίας (ακούγοντας μια διάλεξη, διαβάζοντας) και ικανότητες μέσω της κατάρτισης (επίδειξη, πρακτική και καθοδήγηση), αναπτύσσουν αξίες και στάσεις μέσα από την εμπειρία.

Για παράδειγμα, οι νέοι οικοδομούν την αυτοεκτίμησή τους μέσω της ενθάρρυνσης από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς τους. Μόνο οι μαθητές που έχουν βιώσει και απολαμβάνουν μεταχείριση με σεβασμό από τους εκπαιδευτικούς τους αναμένεται να συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο προς τους συνομήλικούς τους. Οι αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αποκτήθηκαν μέσα από μια διαδικασία κοινωνικοποίησης στο σχολείο - διδασκαλία «μέσω», ή στο πνεύμα της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν οριστεί από τα Ηνωμένα Έθνη, το Συμβούλιο της Ευρώπης και άλλους οργανισμούς, και περιλαμβάνουν τις αρχές της ισότητας και της μη διάκρισης, τη συμμετοχή και την ένταξη, και τη λογοδοσία.

Ενώ η διδασκαλία «σχετικά» με τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να ανατεθεί σε συγκεκριμένα μαθήματα (όπως κοινωνικές σπουδές, ιστορία, αγωγή του πολίτη), η πολιτισμική διάσταση της EDC/HRE, η διδασκαλία «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι μια πρόκληση για ολόκληρο το σχολείο - τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δημοκρατία γίνονται η παιδαγωγική κατευθυντήρια γραμμή της σχολικής κοινότητας και ο φακός μέσω του οποίου κρίνονται όλα τα στοιχεία της διοίκησης του σχολείου.

2. Η HRE (Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα) και η σύνδεση της με την EDC (Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη)¹³

Η Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι στενά αλληλένδετες και αμοιβαία υποστηρικτικές. Διαφέρουν στο επίκεντρο και το πεδίο εφαρμογής τους και όχι στους στόχους και τις πρακτικές. Η εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη επικεντρώνεται κυρίως στα δημοκρατικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις και την ενεργό συμμετοχή, σε σχέση με τον πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, νομικό και πολιτιστικό τομέα της κοινωνίας, ενώ η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ασχολείται με το ευρύτερο φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών σε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων.

Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, που ισοθετήθηκε στο πλαίσιο της Σύστασης CM/Rec(2010)7 of the Committee of Ministers στις 11 Μαΐου 2010.

Το επόμενο μέρος εξετάζει πιο προσεχτικά τη σχέση μεταξύ της HRE και της EDC.

Δεκαετίες πριν, τα Ήνωμένα Έθνη και οι εξειδικευμένοι οργανισμοί του επίσημα αναγνώρισαν το δικαίωμα στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, δηλαδή, το δικαίωμα των πολιτών να ενημερώνονται σχετικά με τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που περιέχονται στα επίσημα διεθνή κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα που έχουν κυρωθεί από τις χώρες τους. Οι κυβερνήσεις είναι υπόλογες για την εφαρμογή αυτών των προδιαγραφών για τα ανθρώπινα δικαιώματα μέσω νόμων, πολιτικών και πρακτικών. Αναφέρουν την πρόοδο τους, κάνοντας περιοδικές εκθέσεις στα όργανα των επίσημων κατά περίπτωση διεθνών κειμένων. Φορείς ελέγχου, όπως οι ομάδες για τα ανθρώπινα δικαιώματα, συμβάλλουν επίσης στην παρακολούθηση της προόδου.

Είναι αυτονόητο ότι οι πολίτες πρέπει να γνωρίζουν και να εκτιμούν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και να σέβονται αυτά των άλλων. Πρέπει να κατανοήσουμε τις νομικές ευθύνες των κυβερνήσεών μας να εκπληρώσουν τα δικαιώματά μας. Θα πρέπει να εκτιμήσουμε τις ηθικές ευθύνες των πολιτών να αγαπάνε και να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα στην καθημερινή τους ζωή. Η γνώση και η διάθεση να γνωρίζει κανείς και να προασπίζεται υπεύθυνα τα δικαιώματά του και τα δικαιώματα των άλλων αρχίζει νωρίς στη ζωή: στις οικογένειές μας, στα σχολεία μας και στην κοινότητά μας.

Οργανισμοί των Ήνωμένων Εθνών, όπως το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η UNESCO και η UNICEF, μαζί με διακυβερνητικούς οργανισμούς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και εθνικούς οργανισμούς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάνουν αναφορά στην Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα προτείνοντας συγκεκριμένα ότι θέματα σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να αποτελούν μέρος της εκπαίδευσης.

Η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχει τόσο κανονιστικές όσο και νομικές διαστάσεις. Η νομική διάσταση ενσωματώνει την κοινή χρήση του περιεχομένου σχετικά με τις διεθνείς προδιαγραφές για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτές ενσωματώνονται στις συνθήκες και τις συμβάσεις στις οποίες οι χώρες μας έχουν δεσμευτεί. Οι προδιαγραφές αυτές περιλαμβάνουν ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, καθώς και κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Τα τελευταία χρόνια, τα περιβαλλοντικά και τα συλλογικά δικαιώματα έχουν προστεθεί σε αυτό το εξελισσόμενο πλαίσιο. Αυτή η προσέγγιση η προσανατολισμένη στον νόμο αναγνωρίζει τη σημασία της παρακολούθησης και της λογοδοσίας στη διασφάλιση του ότι οι κυβερνήσεις υποστηρίζουν το γράμμα και το πνεύμα των υποχρεώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Την ίδια στιγμή, η HRE είναι ένα κανονιστικό και πολιτισμικό εγχείρημα. Πρόκειται για ένα σύστημα αξιών που βοηθά όλους να προβληματιστούν σχετικά με τον βαθμό στον οποίο οι καθημερινές εμπειρίες τους είναι σύμφωνες με τα πρότυπα και τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διάχυση μιας προσέγγισης βασισμένης στα ανθρώπινα δικαιώματα στην εκπαίδευση εξετάζεται αργότερα σε αυτό το βιβλίο.

13. Συγγραφέας: Felisa Tibbitts (2009). Original source: Tibbitts F. (2008), "Human Rights Education" in Bajaj M. (επιμ.), *Encyclopedia of Peace Education*, Information Age Publishing, Charlotte, NC.

Σε σχέση με τη μάθηση στην τάξη, διαδραστικές και επικεντρωμένες στον μαθητή μέθοδοι προωθούνται ευρέως στην HRE, καθώς και στην EDC. Τα ακόλουθα είδη της παιδαγωγικής είναι αντιπροσωπευτικά εκείνων που προωθούνται στην HRE:

- βιωματικά και επικεντρωμένα σε δραστηριότητες: εμπλέκουν την προηγούμενη γνώση των μαθητών και προσφέροντας δραστηριότητες που αντλούν από τη γνώση και τις εμπειρίες τους,
- θέτουν προβλήματα: προκαλούν την προηγούμενη γνώση των μαθητών,
- συμμετοχικά: ενθαρρύνουν συλλογικές προσπάθειες στην αποσαφήνιση των εννοιών, την ανάλυση θεμάτων και την υλοποίηση των δραστηριοτήτων,
- διαλεκτικά: απαιτούν οι μαθητές να συγκρίνουν τις γνώσεις τους με εκείνες από άλλες πηγές,
- αναλυτικά: ζητούν από τους μαθητές να σκεφτούν γιατί τα πράγματα είναι έτσι όπως είναι και πώς κατέληξαν να είναι έτσι,
- θεραπευτικά: προωθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα στις ενδο-προσωπικές και διαπροσωπικές σχέσεις,
- προσανατολισμένα στη στρατηγική σκέψη: κατευθύνουν τους μαθητές να θέτουν τους δικούς τους στόχους και να σκέφτονται στρατηγικούς τρόπους για να τους επιτύχουν, και
- προσανατολισμένα στον στόχο και τη δράση: επιτρέπουν στους μαθητές να σχεδιάζουν και να οργανώνουν τις δράσεις τους σε σχέση με τους στόχους τους.¹⁴

Η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα στο πρόγραμμα σπουδών πολλών χωρών διασταυρώνεται με την αγωγή του πολίτη, με τον ένα τρόπο ή τον άλλο, λαμβάνοντας τις βασικές έννοιες της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη και εφαρμόζοντάς τες πιο καθολικά και κριτικά. Οι γνώσεις σχετικά με βασικές έννοιες και γεγονότα, καθώς και με ζητήματα της πολιτικής (προ)διάθεσης και τις δεξιότητες του πολίτη εφαρμόζονται στους τομείς της παγκόσμιας κοινωνικής ευθύνης, της δικαιοσύνης και της κοινωνικής δράσης.

Επιπλέον, η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ενισχύει σαφώς την κοινωνική ευθύνη και τη δράση μεταξύ των μαθητών. Ωστόσο, η HRE κινείται πέρα από την προώθηση της συμμετοχής ως στοιχείο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας διαχέοντας τέτοιες δράσεις κατά μήκος ενός φάσματος δικαιωμάτων. Η ανάληψη δράσης μπορεί να αποτιμάται εγγενώς ως άσκηση ατομικών δικαιωμάτων. Τέτοιες δράσεις μπορεί επίσης να συμβάλουν καθοριστικά στην αντιμετώπιση της καταπίεσης ή η αδικίας.

Το ευρύ κανονιστικό πλαίσιο της HRE και το ευρύ φάσμα των πιθανών μαθητών έχουν οδηγήσει σε μια μεγάλη ποικιλία ως προς τους τρόπους με τους οποίους έχει εφαρμοστεί η HRE. Αν και η HRE ορίζεται από το καθολικό πλαίσιο των διεθνών (και ορισμένες φορές περιφερειακών) προδιαγραφών, τα ειδικά θέματα και οι εφαρμογές τους εξαρτώνται από τοπικά και εθνικά πλαίσια. Επιπλέον, η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα στα σχολεία είναι προσαρμοσμένη στην ηλικία των μαθητών και τους όρους των εθνικών / τοπικών εκπαιδευτικών πολιτικών και τα σχολεία.

Τα ζητήματα και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα σχολικά προγράμματα μπορούν να λάβουν τη μορφή διαθεματικών ζητημάτων που επιβάλλονται από την εκπαιδευτική πολιτική ή μπορούν να ενσωματωθούν σε υφιστάμενα μαθήματα, όπως η ιστορία, η αγωγή του πολίτη, οι κοινωνικές ή οι ανθρωπιστικές επιστήμες. Η HRE απαντάται επίσης σε καλλιτεχνικά προγράμματα και σε μη τυπικές ομάδες ή σε ειδικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στα σχολεία.

Όπως συνιστά το Συμβούλιο του Ευρωπαϊκού Χάρτη για την Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και την Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, αυτές οι εκπαιδευτικές περιοχές συνδέονται στενά μεταξύ τους και αλληλούποστηρίζονται. Διαφέρουν στο επίκεντρο και το πεδίο εφαρμογής και όχι

14. ARRC [Asia-Pacific Regional Resource Center for Human Rights Education] (2003), "What is Human Rights Education", *Human Rights Education Pack*, ARRC, Bangkok.

στους στόχους και τις πρακτικές. Η Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη επικεντρώνεται κυρίως στα δημοκρατικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις και την ενεργό συμμετοχή, σε σχέση με το πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, νομικό και πολιτιστικό τομέα της κοινωνίας, ενώ η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ασχολείται με το ευρύτερο φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών σε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων.

Όπου η HRE και η EDC συνυπάρχουν σε ένα σχολικό περιβάλλον, αλληλοενισχύονται. Η International Education Association (IEA) Civic Education Study εκδόθηκε το 1999, και χρησιμοποιήσε δεδομένα που συλλέχτηκαν από 88.000 14τραχονους σε 27 χώρες.¹⁵ Πραγματοποιήθηκε μια ανάλυση για να εξεταστούν οι διαφορές μεταξύ των χωρών όσον αφορά τις γνώσεις των μαθητών σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα σε σύγκριση με άλλες μορφές της πολιτικής γνώσης και τις στάσεις των μαθητών σε σχέση με την προώθηση και την άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η ανάλυση έδειξε ότι οι εμπειρίες των μαθητών σε σχέση με τη δημοκρατία στο σχολείο και με διεθνή θέματα είχαν θετική συσχέτιση με τις γνώσεις τους για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Παράγοντες που θα μπορούσαν να ονομαστούν "δημοκρατία στο σχολείο" είχαν σημασία για τη στάση μεμονωμένων μαθητών σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ανάλυση των δεδομένων της IEA επιβεβαίωσε ότι οι μαθητές που έχουν τη μεγαλύτερη έκθεση στην πρακτική των δημοκρατικών ιδεώδών στις τάξεις και τα σχολεία τους είναι πιο πιθανόν να κρατήσουν θετική στάση για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Επιπλέον, οι μαθητές με περισσότερες γνώσεις σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα είχαν πιο συχνή εμπλοκή με διεθνή θέματα και είχαν ισχυρότερα πρότυπα για τη συμμετοχική ιδιότητα του πολίτη, και ήταν πολιτικά πιο αποτελεσματικοί.

Τα σχολεία που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο προσφέρουν EDC και HRE εξοπλίζουν τους μαθητές με εφόδια για να γίνουν ενδυναμωμένοι και υπεύθυνοι πολίτες που γνωρίζουν και απολαμβάνουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους.

15. Torney-Purta J., Barber C. H. and Wilkenfeld B. (2008), "How Adolescents in Twenty-Seven Countries Understand, Support and Practice Human Rights", *Journal of Social Issues*, 64: 1.

3. Ικανότητες στην EDC/HRE

3.1 «Θα ήθελα οι μαθητές μου να είναι ικανοί να ...»

«Αφού εξασκηθήκαμε σε τεχνικές παρουσίασης, θα ήθελα όλοι οι μαθητές μου να είναι ικανοί να απευθύνονται στην τάξη χωρίς να διαβάζουν από τις σημειώσεις τους».

«Αφού κάναμε έξι μαθήματα πάνω στα βασικά στοιχεία του συντάγματός μας, το λιγότερο που θα περίμενα από όλους τους μαθητές μου είναι να μπορούν να εξηγήσουν πως λειτουργεί το σύστημα εκλογών μας, και ποια κόμματα κυβερνούν αυτή τη στιγμή».

«Πριν από μερικούς μήνες, είχαμε προβλήματα στην τάξη μας με μαθητές που δεν άκουγαν ο ένας τον άλλο σε συζητήσεις και διέκοπταν εκείνους με τους οποίους διαφωνούσαν. Έχουμε μιλήσει πολύ για το δικαιώμα μας στην ελεύθερη έκφραση και ότι αυτό λειτουργεί για όλους μας αν αντιμετωπίζουμε ο ένας τον άλλον με σεβασμό. Μέχρι το τέλος του έτους, ελπίζω ότι οι περισσότεροι μαθητές θα το έχουν κατανοήσει και θα ξέρουν πώς να συμπεριφερθούν σε συζητήσεις».

Αυτά τα παραδείγματα δείχνουν το είδος των σκέψεων που έχουν κατά νου οι εκπαιδευτικοί της EDC/HRE όταν σχεδιάζουν μαθήματα: καθορίζουν στόχους. Αποφασίζουν τι θα πρέπει να είναι σε θέση να κάνουν οι μαθητές τους, και τι είναι στις δυνατότητές τους αν κάνουν μια προσπάθεια: αποφασίζουν ποιους στόχους θα ήθελαν να επιτύχουν οι μαθητές τους, και στη συνέχεια εξετάζουν τη διαδικασία της μάθησης και τις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών στο σημείο εκκίνησης - τις δυσκολίες και τις ικανότητες τους, τις δυνάμεις και τις αδυναμίες τους.

Αυτός ο τρόπος σκέψης δεν είναι κάτι νέο για τους εκπαιδευτικούς - είναι μια κοινή πρακτική. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δεν σκέφτονται μόνο το θέμα και την ύλη που διδάσκουν - «Έχω να τελειώσω τον 19ο αιώνα πριν από τις επόμενες σχολικές διακοπές» - αλλά έχουν κατά νου και το είδος της επίδοσης που θα ήθελαν να δουν από τους μαθητές τους.

Στόχοι που εστιάζουν στους μαθητές και στο τι θα πρέπει αυτοί να είναι ικανοί να κάνουν αναφέρονται στις ικανότητες των μαθητών. Στην ενήλικη ζωή, όλοι οι μαθητές θα πρέπει να ανταπεξέλθουν χωρίς έναν δάσκαλο, σύμβουλο ή μέντορα δίπλα τους. Το παραδοσιακό μοντέλο διδασκαλίας – τυπική διδασκαλία, που παρέχει ένα σφιχτό πρόγραμμα γνώσεων - κάνει πολύ λίγα για να υποστηρίξει τους μαθητές στο να γίνουν ανεξάρτητοι, με αυτοπεποίθηση και ικανότητα όσον αφορά τις δεξιότητες και τις αξίες / στάσεις.

Τα τρία παραδείγματα δείχνουν επίσης τις διαφορετικές διαστάσεις της ανάπτυξης των ικανοτήτων:

- Η πρώτη – δημιουργία βλεμματικής επαφής με το ακροατήριο και ελεύθερος λόγος – αναφέρεται σε δεξιότητες που δεν είναι ειδικού περιεχομένου, αλλά παρέχουν τα εργαλεία που χρειάζονται μόνιμα οι μαθητές για να κάνουν χρήση κάθε γνώσης και πληροφορίας. Αυτή είναι κατάρτιση δεξιοτήτων ή διδασκαλία «για» τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα - για να μπορέσουν οι μαθητές να ασκήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και να λάβουν μέρος στη δημοκρατία.
- Η δεύτερη – η κατανόηση των βασικών στοιχείων του εκλογικού συστήματος και ποιος κέρδισε τις προηγούμενες εκλογές και ως εκ τούτου σχημάτισε την παρούσα κυβέρνηση – είναι μια περίπτωση διδασκαλίας «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι νέοι πολίτες πρέπει να γνωρίζουν ποια ανθρώπινα δικαιώματα - για παράδειγμα, λαμβάνοντας μέρος στις εκλογές - έχουν ενσωματωθεί ως δικαιώματα των πολιτών στο σύνταγμα της χώρας τους και ποιες επιπτώσεις έχει η ψήφος τους στο εκλογικό σύστημα της χώρας τους.
- Τέλος, το τελευταίο παράδειγμα δείχνει τη σημασία των αξιών και στάσεων. Η δημοκρατία βασίζεται σε μια πολιτική κουλτούρα που διαμορφώνεται από τις στάσεις και τις αξίες που τηρούν οι πολίτες, σε αυτή την περίπτωση τον αμοιβαίο σεβασμό και την ανοχή για τις απόψεις με τις οποίες μπορεί να διαφωνούν. Οι μαθητές πρέπει να είναι πρόθυμοι να δεχτούν ότι το δικαίωμά τους στην ελεύθερία πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα δικαιώματα των άλλων. Ως εκ τούτου, η ελευθερία συνεπάγεται

υποχρεώσεις. Μια κουλτούρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αντανακλά τόσο την ενδυνάμωση μεμονωμένων μαθητών και των δασκάλων τους, αλλά και την κατανόηση πως μοιραζόμαστε την αμοιβαία ευθύνη να σεβόμαστε τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων. Οι αξίες μαθαίνονται μέσα από την εμπειρία και με πειστικά πρότυπα - διδασκαλία «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

3.2 Ικανότητες – ένας γενικός ορισμός

Οι ικανότητες αναφέρονται σε ό,τι ένα άτομο είναι σε θέση να κάνει, σε τρία σημεία που αποτελούν τον πυρήνα της ταυτότητας ενός ατόμου:

- τι γνωρίζει ένα άτομο και τι έχει κατανοήσει,
- τις δεξιότητες που καθιστούν ένα άτομο ικανό να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του,
- την επίγνωση και την εκτίμηση των γνώσεων και των δεξιοτήτων που κατέχει ένα άτομο, που έχει ως αποτέλεσμα την προθυμία να χρησιμοποιεί και τις δύο με αυτοπεποίθηση και υπευθυνότητα.

Το τελευταίο σημείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό. Δεν θα πρέπει μόνο ο/η εκπαιδευτικός να γνωρίζει τι έχουν τη δυνατότητα να κάνουν οι μαθητές, αλλά πολύ περισσότερο να το γνωρίζουν οι ίδιοι οι μαθητές. Θα πρέπει να ξέρουν τι έχουν στην πνευματική εργαλειοθήκη τους και ποιες είναι οι εργασίες ή τα προβλήματα πάνω στα οποία μπορούν να εφαρμοστούν αυτά τα εργαλεία. Πάνω απ' όλα, χρειάζονται αυτοπεποίθηση για να αποδεχθούν το ρίσκο της αποτυχίας στις διαδικασίες της δια βίου μάθησης.

3.3 Πως μπορούν οι εκπαιδευτικοί να μάθουν τι ικανότητες έχουν οι μαθητές; Ικανότητα και επίδοση

Οι ικανότητες αναφέρονται σε δυνατότητες "μέσα" μας. Επομένως, είναι αόρατες. Τότε πώς μπορούν οι εκπαιδευτικοί να μάθουν τι ικανότητες έχουν οι μαθητές τους;

Ακολουθεί ένα παράδειγμα. Ο Noam Chomsky, γλωσσολόγος, περιέγραψε τη γλωσσική ικανότητα ενός ομιλητή στη μητρική του γλώσσα. Ομιλητές στη μητρική τους γλώσσα δημιουργούν και κατανοούν μόνιμα προτάσεις που δεν έχουν πει ή ακούσει ποτέ πριν. Δεν μπορούμε να δούμε τη γλωσσική ικανότητα, αλλά αντιλαμβανόμαστε την επίδοση του ομιλητή στη μητρική του γλώσσα, και θα πρέπει έτσι να υποθέσουμε ότι υπάρχει η ικανότητά του να επικοινωνεί με ευφράδεια.

Δεν υπάρχει ικανότητα χωρίς κάποια εμφανή επίδοση, αλλά ούτε και κάποιο είδος δράσης χωρίς ικανότητα. Οι εκπαιδευτικοί αξιολογούν την ανάπτυξη των ικανοτήτων των μαθητών τους κρίνοντας την επίδοση τους - τι είναι ικανοί να κάνουν. Η εργασιοκεντρική μάθηση δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να εξασκήσουν τις ικανότητές τους, και στους εκπαιδευτικούς να αξιολογήσουν την επίδοση των μαθητών τους και να προσδιορίσουν τις μαθησιακές τους ανάγκες. Αυτό δεν ισχύει μόνο για την EDC/HRE, αλλά για τη νδιδασκαλία και τη μάθηση γενικότερα.

3.4 Ένα μοντέλο μαθητικών ικανοτήτων στην EDC/HRE

Αξιολογούμε την ανάπτυξη των ικανοτήτων ενός μαθητή μέσα από την αντίληψή μας για την επίδοση του. Οι ικανότητες είναι αόρατες, και μπορούμε να αποκτήσουμε πρόσβαση σε αυτές μόνο από το σχεδιασμό μοντέλων που μας στηρίζουν στον καθορισμό των μαθησιακών στόχων και μας καθοδηγούν την αξιολόγησή των μαθησιακών επιτευγμάτων.

Σε αυτή την έκδοση της EDC/HRE, έχουμε υιοθετήσει το ακόλουθο μοντέλο ικανοτήτων. Αντιστοιχεί στις βασικές αρχές της EDC/HRE - διδασκαλία μέσω, σχετικά με και για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στην EDC/HRE, οι μαθητικές ικανότητες περιλαμβάνουν τα παρακάτω:

- πολιτική ανάλυση και κρίση,

- δεξιότητες (Βλ. Μέρος 3 αυτού του βιβλίου),
- ανάληψη δράσης και συμμετοχή στην πολιτική,
- προσωπικές και κοινωνικές ικανότητες.

3.4.1 Ικανότητες πολιτικής ανάλυσης και κρίσης

Η δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη απαιτεί από τους πολίτες να κατανοούν τα υπό συζήτηση θέματα, το οποίο με τη σειρά του απαιτεί από τους πολίτες να είναι ενημερωμένοι και ικανοί να αναλύουν τα προβλήματα και τις γραμμές της επιχειρηματολογίας και των συγκρούσεων. Αυτή είναι η γνωστική διάσταση της ανάπτυξης των ικανοτήτων (μάθηση «σχετικά» με πολιτικά ζητήματα).

Χωρίς αυτό το επίπεδο κατανόησης ένας πολίτης είναι εύκολη λεία για τους δημαγωγούς, τους λομπίστες και τους λαϊκιστές, και δεν θα είναι σε θέση να εντοπίσει και να διαπραγματευτεί τα ατομικά ή ομαδικά συμφέροντά του/της. Εξαρτιόμαστε από τα μέσα επικοινωνίας ως πηγές πληροφοριών, και πρέπει να είμαστε σε θέση να τις χρησιμοποιούμε με κριτικό πνεύμα.

Η ανάληψη δράσης στην πολιτική, όπως και αλλού στη ζωή, είναι δυνατή μόνο αν γνωρίζουμε τι θέλουμε να επιτύχουμε. Πρέπει να είμαστε σε θέση να καθορίζουμε τα συμφέροντα και τους στόχους μας, να εξισορροπούμε ανάγκες και επιθυμίες, αξίες και υποχρεώσεις. Η πολιτική είναι μια διαδικασία λήψης αποφάσεων για την επίλυση προβλημάτων και την επίλυση των συγκρούσεων. Δεν υπάρχει η επιλογή να μη ληφθεί μια απόφαση, ενώ οι αποφάσεις δεν είναι δυνατές χωρίς κρίση.

Η αύξηση της πολυπλοκότητας των σύγχρονων κοινωνιών μας θέτει σε δοκιμασία τις ικανότητες της ανάλυσης και κρίσης του «απλού πολίτη». Το να αποδίδουμε προσωπικά χαρακτηριστικά σε πολιτικές συμπεριφορές - εμπιστοσύνη ή δυσπιστία προς τους πολιτικούς ηγέτες - είναι ένας τρόπος για τη μείωση της πολυπλοκότητας. Η εκπαίδευση, όχι μόνο στην EDC/HRE, είναι το κλειδί για να μπορούν οι πολίτες να ενημερώνονται για τις αποφάσεις που τους αφορούν.

3.4.2 Δεξιότητες

Οι μαθητές χρειάζονται ένα σύνολο πνευματικών εργαλείων - δεξιότητες ή τεχνικές - για να αποκτήσουν και να χρησιμοποιήσουν πληροφορίες και να σχηματίσουν τις απόψεις τους ανεξάρτητα και συστηματικά. Αυτά τα εργαλεία επιτρέπουν στους μαθητές:

- να αποκτούν πληροφορίες τόσο από τα μέσα επικοινωνίας όσο και από την εμπειρία από πρώτο χέρι και την έρευνα - τεχνικές που χρησιμοποιούν έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, συνεντεύξεις, έρευνα, αναστοχασμό, κ.λπ.,
- να επιλέγουν και να μελετούν πληροφορίες (κονστρουκτιβιστική μάθηση) – τεχνικές σχεδιασμού, διαχείρισης χρόνου, ανάγνωσης, σκέψης, καταγραφής,
- να διαμορφώνουν, να παρουσιάζουν, να μοιράζονται, και να υποστηρίζουν τις απόψεις τους – τεχνικές για τη δημιουργία φυλλαδίων, αφισών, εφημερίδων, για Power Point παρουσιάσεις, διαλέξεις, συζητήσεις, αντιπαραθέσεις επιχειρημάτων (debate), κ.λπ. (κοινή κονστρουκτιβιστική μάθηση και αποδόμηση),
- να αναστοχάζονται τα αποτελέσματα και τις διαδικασίες μάθησης και εφαρμογής.

Σε ένα μεγάλο βαθμό, αυτές οι δεξιότητες είναι απαραίτητες όχι μόνο στην EDC/HRE, αλλά στο σχολείο στο σύνολο του. Προετοιμάζουν τους μαθητές για πιο προηγμένες ακαδημαϊκές σπουδές και για εξειδικευμένες θέσεις εργασίας. Ως εκ τούτου, η διαθεματική εκπαίδευση σε αυτές τις τυπικές, μη ειδικού περιεχομένου δεξιότητες καθίσταται τόσο αναγκαία όσο και δυνατή.

3.4.3 Ανάληψη δράσης

Στην EDC/HRE, η εξάσκηση σε τυπικές δεξιότητες υποστηρίζει τη μάθηση για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά δεν αρκεί. Η EDC/HRE αντιλαμβάνεται το σχολείο ως μια μικρο-κοινότητα στην οποία οι μαθητές μαθαίνουν πώς να συμμετέχουν στην κοινωνία και την πολιτική μέσα από πρακτική εμπειρία. Μερικές από τις ικανότητες στις οποίες εκπαιδεύονται στο σχολείο περιλαμβάνουν:

- να αναστοχάζονται τις επιθυμίες και τις ανάγκες τους, να αποσαφηνίζουν και να προωθούν τα συμφέροντά τους,
- να ψηφίζουν, να λαμβάνουν μέρος στις εκλογές ως ψηφοφόροι ή υποψήφιοι (αντιπρόσωποι της τάξης),
- να διαπραγματεύονται και να λαμβάνουν αποφάσεις,
- να επηρεάζουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσω ευαισθητοποίησης, ομάδων πίεσης και συλλογικής δράσης,
- να κατανοούν και να εκτιμούν την ανάγκη για ένα πλαίσιο κανόνων και κυρώσεων.

Η EDC/HRE, και το σχολείο στο σύνολό του, διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στην παροχή τέτοιων ευκαιριών μάθησης στους μαθητές ώστε να συνεισφέρουν στις κοινότητές τους. Ωστόσο, στην αξιολόγηση των επιδόσεων και την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους, το σχολείο έχει τα όριά του. Ο κρίσιμος τομέας της μεταβίβασης βρίσκεται πέρα από το σχολείο, στην κοινωνία στο σύνολό της, και εκτείνεται στην ενήλικη ζωή. Στη συνέχεια, γίνεται δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να συνδεθούν τα μαθησιακά αποτελέσματα με τη συνεισφορά του σχολείου.

3.4.4 Προσωπικές και κοινωνικές ικανότητες

Ίσως η έννοια των ικανοτήτων να είναι κάπως "τραβηγμένη" όταν αναφέρεται στη διάσταση των αξιών και στάσεων. Από την άλλη πλευρά, είναι η επίδοση, ο τρόπος που συμπεριφέρονται οι μαθητές, αυτό που μετράει, και η συμπεριφορική προδιάθεση μπορεί να θεωρηθεί ως ικανότητα. Αυτή η διάσταση της ανάπτυξης των ικανοτήτων αντιστοιχεί στη μάθηση «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- αυτογνωσία και αυτοεκτίμηση,
- ενσυναίσθηση,
- αρμοιβαίος σεβασμός,
- εκτίμηση της ανάγκης για συμβιβασμό,
- υπευθυνότητα,
- εκτίμηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως ένα σύνολο κοινών αξιών για την υποστήριξη της ειρήνης, της δικαιοσύνης και της κοινωνικής συνοχής.

3.5 Οι ικανότητες των εκπαιδευτικών στην EDC/HRE

Στην EDC/HRE, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται ειδικές ικανότητες για να προσφέρουν στους μαθητές τους τις κατάλληλες ευκαιρίες μάθησης.

Η εργαλειοθήκη για τους εκπαιδευτικούς περιλαμβάνει ένα εργαλείο για την υποστήριξη των εκπαιδευτικών στον καθορισμό των στόχων με βάση τις ικανότητες στην EDC/HRE, σύμφωνο κατά πολύ με την κατεύθυνση που αναφέρθηκε στην εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου. Για περαιτέρω πληροφορίες, παρακαλούμε ανατρέξτε στην έκδοση του Συμβούλιο της Ευρώπης: *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences* (Strasbourg, 2009).

4. «Δημιουργούμε τον κόσμο στο μυαλό μας»: κονστρουκτιβιστική μάθηση στην EDC/HRE¹⁶

Όταν διαβάζουμε μια ιστορία σε ένα βιβλίο, δημιουργούμε κάτι σαν ταινία στο μυαλό μας. Προσθέτουμε λεπτομέρειες και σκηνές που ο συγγραφέας υποινόσσεται ή αφήνει έξω, και μπορούμε να φανταστούμε ακόμη και τα πρόσωπα των χαρακτήρων. Μερικά μυθιστορήματα γοητεύουν τόσο έντονα τη φαντασία μας που απογοητευόμαστε αν ποτέ παρακολουθήσουμε μια «πραγματική» ταινία βασισμένη στην ιστορία. Η φαντασία μας είχε δημιουργήσει μια πολύ καλύτερη, που είναι και μοναδική, αφού το μυαλό του κάθε αναγνώστη παράγει μια διαφορετική "ταινία".

Αυτό είναι ένα παράδειγμα της ικανότητάς μας να «δημιουργούμε τον κόσμο στο μυαλό μας». Ο κόσμος που ζούμε είναι ο κόσμος όπως τον αντιλαμβανόμαστε - αποτελείται από τις εικόνες, τις εμπειρίες, τις έννοιες και τις κρίσεις που έχουμε δημιουργήσει για αυτόν. Όπως οι μαθητές, οι άνθρωποι θέλουν να βγάλουν νόημα από αυτό που ακούν ή διαβάζουν - θέλουν να το καταλάβουν. Ένας ερευνητής του εγκεφάλου χαρακτήρισε τον ανθρώπινο εγκέφαλο ως "μηχανή που αναζητά νόημα". Πράγματα που δεν βγάζουν νόημα, πρέπει να διευθετηθούν με κάποιο τρόπο. Εάν λείπουν πληροφορίες, θα πρέπει είτε να τις βρούμε με κάποιο τρόπο, ή να καλύψουμε το κενό μαντεύοντας.¹⁷

Μετά από κάποια εμπειρία, οι εκπαιδευτικοί συνειδητοποιούν πως όταν δίνουν μια διάλεξη, κάθε μαθητής λαμβάνει και θυμάται ένα διαφορετικό μήνυμα. Μερικοί μαθητές θα θυμούνται ακόμα την πληροφορία όταν θα είναι ενήλικες επειδή τους γοήτευσε τόσο πολύ, άλλοι μπορεί να την έχουν ξεχάσει το επόμενο πρωί διότι δεν σχετίζεται με κάποια δομή γνώσης ή αξίας που έχουν. Από την κονστρουκτιβιστική σκοπιά, το τι συμβαίνει στο μυαλό των μαθητών είναι σημαντικό.

Ο κονστρουκτιβισμός αντιλαμβάνεται τη μάθηση ως μια ιδιαίτερα εξατομικευμένη διαδικασία:

- Οι μαθητές κατασκευάζουν, ανασχηματίζουν ή δημιουργούν δομές νοήματος. Οι νέες πληροφορίες συνδέονται με αυτό που ο μαθητής ήδη γνωρίζει ή έχει κατανοήσει.
- Οι μαθητές έρχονται σε μια τάξη EDC/HRE με τις προσωπικές τους βιογραφίες και εμπειρίες.
- Το φύλο, η τάξη, η ηλικία, η εθνική καταγωγή ή οι θρησκευτικές πεποιθήσεις και άλλες ταυτότητες μπορούν να επηρεάσουν τις απόψεις ενός μαθητή.
- Διαθέτουμε διάφορες μορφές νοημοσύνης που πηγαίνουν πολύ πέρα από τη συμβατική αντίληψη ότι κάποιος είναι καλός στα μαθηματικά ή τις γλώσσες.¹⁸
- Δεν υπάρχουν απόλυτες προδιαγραφές για την προσωπική ή πολιτική συνάφεια.

Η κονστρουκτιβιστική μάθηση μπορεί να διαφοροποιεί περαιτέρω σε τρεις υποκατηγορίες, και ο/η εκπαιδευτικός παίζει έναν σημαντικό ρόλο στην υποστήριξή τους.

4.1 Οι μαθητές «κατασκευάζουν» το νόημα – ανακαλύπτουν και δημιουργούν κάτι καινούργιο

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να υποστηρίξουν τον μαθητή τους, μεταξύ άλλων:

- δημιουργώντας ευκαιρίες μάθησης,
- σχεδιάζοντας ενδιαφέρουσες εργασίες,

16. Για μια πληρέστερη θεώρηση του θέματος, βλ. Τόμος IV σε αυτή τη σειρά.

17. Bl. Gollob R. and Krapf P. (επιμ..) (2008), EDC/HRE Τόμος III, Μέρος 1, Ενότητα 1, Στερεότυπα και Προκαταλήψεις. Τι είναι ταυτότητα; Πώς βλέπω τους άλλους, και εκείνοι εμένα;, Strasbourg, σσ. 21.

18. Bl. τη δουλειά του Howard Gardner's για τις πολλαπλές νοημοσύνες.

- παρέχοντας διδασκαλία μέσα από τα μέσα επικοινωνίας και επιπλέον πληροφορίες (διαλέξεις) που αντιπροσωπεύουν τα αντικείμενα μάθησης,
- παρέχοντας ενθάρρυνση και υποστήριξη για την αυτοεκτίμηση του μαθητή.

4.2 Οι μαθητές «ανακατασκευάζουν» ό, τι έχουν μάθει – το εφαρμόζουν και το δοκιμάζουν

Σε μεγάλο βαθμό, όλοι δημιουργούμε τέτοιες εφαρμογές, αλλά στο σχολείο τις παρέχει ο/η εκπαιδευτικός μέσω, μεταξύ άλλων:

- της παροχή ευκαιριών για ανταλλαγή, παρουσίαση και συζήτηση,
- των τυπικών εξετάσεων και της αξιολόγησης,
- της παροχής ή της απαίτησης για portfolio ,
- του σχεδιασμού ενδιαφερουσών εργασιών, όπως για παράδειγμα project.

4.3 Οι μαθητές «αποδομούν», ή ασκούν κριτική στα δικά τους αποτελέσματα ή ο ένας του άλλου

Χωρίς αυτό το στοιχείο της κριτικής αναθεώρησης και δοκιμής κάθε προσπάθεια μάθησης θα είχε καταστεί άνευ αντικειμένου για την κοινωνία, και για τους ίδιους τους μαθητές. Εδώ, η μάθηση έχει και μια κοινωνική διάσταση.

5. Επαγγελματική δεοντολογία των εκπαιδευτικών της EDC/HRE: τρεις αρχές

Αν οι μαθητές έρχονται σε μια τάξη EDC/HRE με τις δικές τους απόψεις και φεύγουν από αυτή με την άποψη του εκπαιδευτικού, αυτό αποτελεί συνήθως ένδειξη κάποιου προβλήματος. Οι εκπαιδευτικοί της EDC/HRE πρέπει να φροντίσουν να μην πιέζουν τους μαθητές τους να υιοθετήσουν ορισμένες απόψεις ή αξίες που πρεσβεύουν προσωπικά οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. Τα σχολεία είναι δημόσια ιδρύματα, και οι γονείς καθώς και η κοινωνία στο σύνολό της αναμένουν οι εκπαιδευτικοί να μην καταχρώνται την εξουσία τους για να κατηχούν τους μαθητές.

Η επαγγελματική δεοντολογία των εκπαιδευτικών της EDC/HRE είναι ως εκ τούτου ζωτικής σημασίας για την επιτυχία, και την αιτιολόγηση ακόμη της EDC/HRE ως μέρος του σχολικού προγράμματος. Μπορεί να συνοψιστεί υπό τις ακόλουθες τρεις αρχές, που προέρχονται από μια συζήτηση για το θέμα αυτό στη Γερμανία κατά τη δεκαετία του 1970.¹⁹

5.1 Αρχή της μη-κατήχησης

Ο/η εκπαιδευτικός δεν πρέπει με κανένα τρόπο να προσπαθεί να κατηχεί τους μαθητές κάνοντάς τους να υιοθετήσουν μια επιθυμητή γνώμη, για παράδειγμα, από πλευράς πολιτικής ορθότητας. Ως εκ τούτου, ο/η εκπαιδευτικός δεν πρέπει να διακόπτει ή να "συνθλίβει" κάποιον μαθητή με ανώτερες επιχειρηματολογίες. Αντίθετα, οι μαθητές θα πρέπει να κρίνουν ελεύθερα χωρίς καμία παρεμβολή ή παρεμπόδιση. Οποιαδήποτε προσπάθεια από τον/την εκπαιδευτικό να κατηχήσει τους μαθητές είναι ασυμβίβαστη με την EDC/HRE και τον στόχο της να εκπαιδεύει πολίτες οι οποίοι είναι ικανοί και πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε μια ανοικτή κοινωνία και μια ελεύθερη, πλουραλιστική δημοκρατία.

5.1.1 Πρακτικές επιπτώσεις

Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει, ως εκ τούτου να προεδρεύει στις συζητήσεις στις τάξεις EDC/HRE, αλλά να μη λαμβάνει μέρος σε αυτές. Από την άλλη πλευρά, αν οι μαθητές ρωτήσουν τον/την εκπαιδευτικό τους για την άποψή του για ένα θέμα, συμβουλεύουμε τον/την εκπαιδευτικό να την εκφράσει. Οι μαθητές γνωρίζουν ότι ως πολίτης, ο/η εκπαιδευτικός έχει μια προσωπική πολιτική άποψη, όπως κάθε άλλος πολίτης, και πολύ συχνά ενδιαφέρονται να την ακούσουν. Στη συνέχεια, ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να καταστήσει σαφές ότι δεν μιλάει μέσα από έναν επαγγελματικό ρόλο, αλλά ως πολίτης. Πράγματι, ο μαθητής μπορεί να θεωρήσει ότι είναι κάπως παράξενο αν ο/η εκπαιδευτικός της EDC/HRE παραμένει πολιτικά ουδέτερος, ενώ οι μαθητές αναμένεται μόνιμα να εκφράζουν τις απόψεις τους.

Ένας/μία εκπαιδευτικός αφοσιωμένος στα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί κάλλιστα να υποφέρει αν ένας μαθητής εκφράζει απόψεις που δείχνουν τάσεις ρατσισμού, εθνικισμού ή οποιοδήποτε άλλο είδος φονταμενταλισμού. Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να απέχει από το να κατακλύσει τους εν λόγω μαθητές με ανώτερες επιχειρηματολογίες, αλλά μάλλον να προσπαθήσει να κατανοήσει γιατί ένα νεαρό άτομο έχει υιοθετήσει μια τέτοια γραμμή σκέψης και να βρει τρόπους να προκαλέσει τους μαθητές να σκεφτούν διαφορετικά και με μη συμβατικούς τρόπους.

5.2 Αρχή της συζήτησης για αμφιλεγόμενα θέματα

Ο, τι είναι αμφιλεγόμενο θέμα στην επιστήμη ή την πολιτική πρέπει να παρουσιάζεται ως τέτοιο στις τάξεις EDC/HRE. Η αρχή αυτή είναι στενά συνδεδεμένη με εκείνη της μη-κατήχησης: αν οι διαφορετικές απόψεις παραλείπονται και οι εναλλακτικές επιλογές αγνοούνται, η EDC/HRE είναι στο δρόμο για κατήχηση. Οι τάξεις EDC/HRE θα πρέπει να επιτρέπουν την πολυπλοκότητα, την αντιπαράθεση ακόμα και τις αντιφάσεις. Για παράδειγμα, παρόλο που τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οικουμενικά, τα ατομικά δικαιώματα μπορούν στην πραγματικότητα να συγκρούονται το ένα με το άλλο.

Σε μια πλουραλιστική κοινωνία, η διαφωνία, οι διαφορετικές αξίες και τα ανταγωνιστικά συμφέροντα είναι ο κανόνας, όχι η εξαίρεση, και ως εκ τούτου οι μαθητές πρέπει να μάθουν πώς να αντιμετωπίζουν την

19. Βλ. "Der Beutelsbacher Konsens" (www.lpb-bw.de).

αντιπαράθεση. Στη δημοκρατία, ο διάλογος και η συζήτηση είναι τα μέσα για την επίλυση των προβλημάτων και την επίλυση των συγκρούσεων. Η συμφωνία και ένας ορισμένος βαθμός αρμονίας μέσω συμβιβασμού είναι το αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης. Η αναγκαστική συμφωνία χωρίς ανοικτή συζήτηση υπονοεί απλά καταστολή.

5.2.1 Πρακτικές επιπτώσεις

Στην EDC/HRE, ο/η εκπαιδευτικός πρέπει κατά συνέπεια να παρουσιάζει τουλάχιστον δύο απόψεις για ένα θέμα. Μια ισορροπία (για παράδειγμα, στην έκταση των κειμένων) είναι σημαντική.

Στις συζητήσεις στην ολομέλεια, ο/η εκπαιδευτικός πρέπει να επιδοκιμάζει τις διαφορετικές απόψεις μεταξύ των μαθητών. Εάν κάποια θέση εκφράζεται μόνο από μια μειοψηφία - ή ακόμα και από κανέναν μαθητή – ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να υιοθετεί αυτή την άποψη χάριν συζητήσεως, δηλώνοντας σαφώς ότι παίζει έναν ιδιαίτερο ρόλο ο οποίος και δεν εκφράζει την προσωπική του άποψη. Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να φροντίζει να προσαρμόζει την ισχύ της επιχειρηματολογίας του σ' αυτή των μαθητών.

5.3 Ενδυναμώνουμε τους μαθητές για να προωθούν τα συμφέροντά τους

Οι μαθητές πρέπει να είναι σε θέση να αναλύουν μια πολιτική κατάσταση, να προσδιορίζουν τα συμφέροντά τους, και να βρίσκουν τρόπους και μέσα για να επηρεάζουν μια τέτοια κατάσταση υπέρ των συμφερόντων τους. Ο στόχος αυτός απαιτεί από τους μαθητές να είναι καλά εκπαιδευμένοι σε δεξιότητες και ικανότητες για ανάληψη δράσης και συμμετοχή. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο εφόσον τηρούνται οι άλλες δύο αρχές της μη-κατήχησης και της συζήτησης για αμφιλεγόμενα θέματα. Η αρχή αυτή δεν πρέπει να παρερμηνευθεί ως ενθάρρυνση του εγωισμού και παραμέληση της υπευθυνότητας. Κάθε κοινότητα στηρίζεται σε αυτές τις αξίες, αλλά η ουσία εδώ είναι ότι ο/η εκπαιδευτικός δεν πρέπει να αποθαρρύνει τους μαθητές από την προώθηση των συμφερόντων τους καλώντας τους να τηρούν τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις τους.

5.3.1 Πρακτικές επιπτώσεις

Το σχολείο είναι μια μικρο-κοινωνία όπου οι μαθητές μαθαίνουν πώς να συμμετέχουν. Αυτό μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, ξεκινώντας στην τάξη, επιτρέποντας στους μαθητές να επιλέξουν τα θέματα που τους ενδιαφέρουν και να συμμετάσχουν στον σχεδιασμό του μαθήματος, και περιλαμβάνει πιο προηγμένες μορφές όπως η δημοκρατική σχολική διοίκηση (διδασκαλία μέσω της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων) και η ανάληψη δράσης.

Η εργασιοκεντρική μάθηση και η μάθηση με στόχευση σε συγκεκριμένα προβλήματα υποστηρίζουν τους μαθητές στην ανάπτυξη των ικανοτήτων τους για ανεξάρτητη κρίση και λήψη αποφάσεων.

6. Βασικές έννοιες στην EDC/HRE

6.1 Γιατί χρειαζόμαστε βασικές έννοιες στην EDC/HRE;

Αντιλαμβανόμαστε την EDC/HRE σαν μια διαδικασία κονστρουκτιβιστικής μάθησης.²⁰ Οι μαθητές δημιουργούν ή κατασκευάζουν νόημα και κατανόηση συνδέοντας πληροφορίες με έννοιες. Η μάθηση και η σκέψη λαμβάνει χώρα στα επίπεδα του συγκεκριμένου και του αφηρημένου. Η αφηρημένη σκέψη βασίζεται σε έννοιες. Χωρίς αναφορά σε ένα κοινό σύνολο εννοιών τους ορισμούς των οποίων καταλαβαίνουμε και έχουμε συμφωνήσει, καμία ανταλλαγή ιδεών, ή αντιπαράθεση απόψεων, ή συζήτηση ή κρίση δεν θα ήταν δυνατή.

Οι έννοιες είναι επομένως απαραίτητες, τόσο για την κονστρουκτιβιστική μάθηση όσο τελικά και για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων. Ποιες έννοιες, επομένως, θα πρέπει να επιλέξουμε; Ζούμε σε πλουραλιστικές κοινωνίες, πράγμα που σημαίνει ότι τα άτομα και οι ομάδες προωθούν διαφορετικά ή ακόμη και αντικρουόμενα συμφέροντα και αξίες. Επιπλέον, η φιλοσοφία και η κοινωνική επιστήμη περιλαμβάνουν διαφορετικές προσεγγίσεις, ακόμη και αμφιλεγόμενες. Ως εκ τούτου, είναι αδύνατο να πάρουμε ένα σύνολο βασικών εννοιών από μία μόνο πηγή. Στην κονστρουκτιβιστική μάθηση, με έμφαση στην ανάπτυξη των ικανοτήτων, οι έννοιες είναι απαραίτητες. Ως εκ τούτου, μοντέλα εννοιών στην εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη βρίσκονται υπό συζήτηση. Πιστεύουμε ότι το μοντέλο μας είναι μία πιθανή προσέγγιση.

Έχουμε επιλέξει το παρακάτω σύνολο εννέα βασικών εννοιών, επειδή αφορούν τόσο την εμπειρία των μαθητών σε μια μικρο-κοινωνία όσο και την πολιτική κοινότητα ως σύνολο:

- ταυτότητα,
- ετερότητα και πλουραλισμός,
- υπευθυνότητα,
- σύγκρουση,
- κανόνες και δίκαιο,
- κυβέρνηση και πολιτική,
- ισότητα,
- ελευθερία,
- μέσα επικοινωνίας.

Οι βασικές έννοιες δημιουργούν ένα σπειροειδές πρόγραμμα σπουδών, καθώς η εστίαση στα βιβλία αλλάζει από τη σχολική κοινότητα (επίπεδο πρωτοβάθμιας, Βιβλίο II) στην πολιτική κοινότητα (επίπεδο λυκείου, Βιβλίο IV), με το Βιβλίο III να περιλαμβάνει πλευρές και των δύο (βλ. Μέρος 1, Κεφάλαιο 4, στο παρόν βιβλίο). Οι έννοιες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων - οι βασικές έννοιες της EDC/HRE - διαπερνούν όλες τις εννέα βασικές έννοιες. Έχουν εξεταστεί σε ξεχωριστά κεφάλαια σε αυτό το εγχειρίδιο. Όλες οι βασικές έννοιες μπορούν και πρέπει να συνδεθούν με περαιτέρω έννοιες και κατηγορίες, ανάλογα με το επίπεδο της ηλικίας των μαθητών και το γνωστικό αντικείμενο. Και τα τρία βιβλία περιλαμβάνουν εννέα πρότυπες ενότητες τεσσάρων μαθημάτων η καθεμία, που εξετάζουν το ίδιο σύνολο βασικών εννοιών. Το κάνουν αυτό με διαφορετικούς τρόπους δείχνοντας πως η ίδια έννοια μπορεί να προσαρμοστεί στο επίπεδο κατανόησης των μαθητών καθώς και σε διαφορετικούς ηλικιακά μαθητές. Αν δύο ή τρία βιβλία συνδυαστούν με αυτό τον τρόπο (κάθετα), είναι δυνατή μια κονστρουκτιβιστική μαθησιακή διαδικασία που καθοδηγείται και υποστηρίζεται από μια συγκεκριμένη βασική έννοια. Την ίδια στιγμή, οι βασικές έννοιες συνδέονται οριζόντια σχηματίζοντας ένα δίκτυο

20. Βλ. Κεφάλαιο 3 για την κονστρουκτιβιστική μάθηση στο Μέρος 1 του παρόντος βιβλίου.

κατανόησης. Μια πρόχειρη ένδειξη των πιθανών συνδέσμων είναι σε τι διαστάσεις της πολιτικής²¹ αναφέρονται.

6.2 Η ουσία των βασικών εννοιών

Αυτή η ενότητα περιγράφει εν συντομίᾳ την ουσία των εννέα βασικών εννοιών σε αυτή την έκδοση της EDC/HRE, εξετάζοντας τη σημασία τους για την EDC/HRE σε μικροοικονομικό και μακροοικονομικό επίπεδο (το σχολείο και η πολιτική κοινότητα).

6.2.1 Ταυτότητα

Όπως τα φυσικά δικαιώματα, τα ανθρώπινα δικαιώματα εστιάζουν στο άτομο. Όλα τα ανθρώπινα όντα είναι προικισμένα με ανθρώπινη αξιοπρέπεια και το δικαίωμα να ζουν ελεύθερα και να απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους, χωρίς διακρίσεις. Το κράτος εξυπηρετεί το άτομο και όχι το αντίστροφο. Η προσωπική ελευθερία παρέχει στα άτομα το δικαίωμα να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους ελεύθερα, συμπεριλαμβανομένων των βασικών επιλογών στη ζωή, όπως οι αξίες, οι συνεργάτες, τα επαγγέλματα, και η απόκτηση παιδιών. Στη σύγχρονη κοσμική κοινωνία, αυτή η ελευθερία είναι μια πρόκληση, καθώς η αποδυνάμωση των δεσμών και των παραδόσεων (οικογένεια, θρησκεία, κ.λπ) συνεπάγεται επιλογές. Οι επιλογές μας επηρεάζουν τους άλλους και το αντίστροφο, και ως εκ τούτου, στη διαμόρφωση της ταυτότητας μας φέρουμε επίσης ευθύνες. Στη σχολική κοινότητα, οι μαθητές μοιράζονται τις εμπειρίες τους και εργάζονται για τις επιλογές ζωής που όλοι οι νέοι πρέπει να κάνουν, όπως η περαιτέρω εκπαίδευση και η επαγγελματική σταδιοδρομία.

Η έννοια της ταυτότητας είναι στενά συνδεδεμένη με την ετερότητα και τον πλουραλισμό, την ελευθερία, την ισότητα και την υπευθυνότητα.

6.2.2 Ετερότητα και πλουραλισμός

Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι πλουραλιστικές κοινωνίες. Τα άτομα που ασκούν το ανθρώπινο δικαίωμα στην ελευθερία θα παράγουν κυριολεκτικά τον πλουραλισμό - ένα πλήθος ατομικών ταυτοτήτων με διαφορετικές επιλογές στον τρόπο ζωής, τις προτεραιότητες και τα συμφέροντα, που περιορίζονται ή υποστηρίζονται, ανάλογα με την περίπτωση, από τους διαθέσιμους υλικούς πόρους - το εισόδημα και την περιουσία. Η ετερότητα περιλαμβάνει διαφορές με βάση το φύλο, την εθνική καταγωγή, την τάξη, την ηλικία, τον τύπο του μαθητή, την περιοχή, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τις αξίες. Οι πλουραλιστικές κοινωνίες θέτουν την πρόκληση: τι σύνολο αξιών μπορούν τα μέλη μιας κοινότητας να αποδεχτούν; Η σταθερότητα των κοινοτήτων που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα εξαρτάται από τις συνθήκες που τα δημοκρατικά κράτη δεν μπορούν να εξασφαλίσουν (το δίλημμα ελευθερία - σταθερότητα). Το ίδιο ισχύει και στο σχολείο, όπου οι μαθητές θα πρέπει να μάθουν να αντιλαμβάνονται και να αντιμετωπίζουν τη διαφορετικότητα και τον πλουραλισμό ως πρόκληση - που συνδυάζει τα προβλήματα και τους κινδύνους με τις ευκαιρίες.

Η έννοια της ετερότητας και του πλουραλισμού είναι στενά συνδεδεμένη με την κυβέρνηση και την πολιτική, την ελευθερία, τη σύγκρουση και την υπευθυνότητα.

6.2.3 Υπευθυνότητα

Την ελευθερία πρέπει να την απολαμβάνουν όλοι, και ως εκ τούτου, ο καθένας πρέπει να αποδεχθεί ορισμένα όρια. Αυτό αρχίζει, για παράδειγμα, με ένα ίσο μερίδιο χρόνου ομιλίας και προσοχής σε κάθε μαθητή στην τάξη. Σε κοινωνίες που βασίζονται στο ελεύθερο εμπόριο και τον ανταγωνισμό, η άνιση κατανομή του εισοδήματος και της ευημερίας οδηγεί σε άνιση κατανομή των ευκαιριών για την άσκηση της ελευθερίας. Στη δημοκρατία, η αρχή της πλειοψηφίας πρέπει να εξισορροπείται με την προστασία των δικαιωμάτων της μειοψηφίας για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής.

Η ελευθερία και η ισότητα μπορεί να είναι δύσκολο να εξισορροπηθούν. Ένας τρόπος για να

21. Για περισσότερες πληροφορίες πάνω στις τρεις διαστάσεις της πολιτικής, βλ. τον φάκελο εργασίας σε αυτό το βιβλίο: Πώς μπορώ να χειριστώ το θέμα της πολιτικής στις τάξεις της EDC/HRE;.

συμβιβαστούν είναι μέσω της ατομικής ευθύνης. Ο άλλος είναι μέσω της δεσμευτικής λήψης πολιτικών αποφάσεων. Και οι δύο τρόποι είναι αναγκαίοι, καθώς ο καθένας έχει τα όριά του. Οι νόμοι δεν μπορούν να αναλάβουν τη διευθέτηση του κάθε περιστατικού στην καθημερινή ζωή, και δεν είναι ούτε εφικτό ούτε επιθυμητό να παρακολουθούνται και να ελέγχονται πλήρως οι ζωές μας από την κρατική εξουσία. Μια κοινότητα βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα βασίζεται στην προθυμία και την ικανότητά μας να αναλαμβάνουμε την ευθύνη για τη συμπεριφορά μας και τις ανάγκες των άλλων.

Η υπευθυνότητα είναι στενά συνδεδεμένη με την ελευθερία, την ισότητα, την ταυτότητα, τους κανόνες και το δίκαιο, και τη σύγκρουση.

6.2.4 Σύγκρουση

Οι διαφορές απόψεων, οι αντικρουόμενες ανάγκες, τα συμφέροντα και οι συγκρούσεις είναι μέρος της ζωής του ανθρώπου, και ιδιαίτερα στις πλουραλιστικές κοινωνίες. Πολλοί άνθρωποι θεωρούν τη σύγκρουση ως κάτι επιβλαβές, που στέκεται εμπόδιο στον δρόμο της αρμονίας, και κατά συνέπεια πρέπει να αποφεύγεται ή ακόμη και να καταστέλλεται. Ωστόσο, δεν είναι η σύγκρουση αυτή καθαυτή επιβλαβής, αλλά αντίθετα κάποιοι τρόποι αντιμετώπισή της. Στην EDC/HRE οι μαθητές πρέπει να μάθουν ότι μέσα σε ένα πλαίσιο διαδικαστικών κανόνων, με την υποστήριξη μιας πολιτικής κουλτούρας αμοιβαίου σεβασμού, υπάρχει χώρος για άφθονη διαφωνία και επιχειρηματολογία. Τα άτομα και οι ομάδες μπορούν, και μάλιστα πρέπει, να αρθρώνουν τα συμφέροντά τους για να εξασφαλίσουν έτσι ότι θα ληφθούν υπόψη. Κατά τις συζητήσεις και τις διαπραγματεύσεις που θα ακολουθήσουν, όμως, όλες οι πλευρές θα πρέπει να είναι έτοιμες να διαπραγματευτούν για συμβιβασμό. Χωρίς αυτή τη διαλεκτική ή εποικοδομητική στάση έναντι των ιδίων συμφερόντων κάποιου, κανένας συμβιβασμός δε θα ήταν δυνατός.

Κατά κανόνα, οποιαδήποτε σύγκρουση για την κατανομή των πόρων που μπορεί να αποτυπωθεί σε ποσό ή ποσοστό μπορεί να λυθεί με συμβιβασμό. Από την άλλη πλευρά, σε συγκρούσεις που αφορούν ιδεολογία, αξίες ή ακόμη και εθνική καταγωγή, μια λύση με συμβιβασμό είναι αδύνατη. Μια κουλτούρα πολιτισμένης, δηλαδή, μη βίαιης επίλυσης συγκρούσεων με βάση τον αμοιβαίο σεβασμό είναι ως εκ τούτου απαραίτητη για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη. Η σύγκρουση προκύπτει στο σχολείο όπως και σε κάθε άλλο χώρο εργασίας ή της κοινότητας, και δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να μάθουν πώς να επιλύουν τις συγκρούσεις ειρηνικά και να μην τις φοβούνται.

Η σύγκρουση είναι στενά συνδεδεμένη με την ετερότητα και τον πλουραλισμό, την κυβέρνηση και την πολιτική, τους κανόνες και το δίκαιο και την υπευθυνότητα.

6.2.5 Κανόνες και δίκαιο

Οι νόμοι παρέχουν το τυπικό πλαίσιο για τις δημοκρατικές κοινότητες που βασίζονται στα ανθρώπινα δικαιώματα. Κατά κανόνα, όλοι αναμένεται να υπακούουν στο νόμο, διότι έχει περάσει από τον κανόνα της πλειοψηφίας. Αυτό γίνεται συνήθως μέσω κοινοβουλευτικής ψηφοφορίας, η οποία με τη σειρά της βασίζεται σε πλειοψηφίες στις γενικές εκλογές, αλλά μπορεί επίσης να γίνει με δημοψήφισμα. Οι νόμοι προορίζονται να αντικατοπτρίζουν και να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και να θέτουν διαδικαστικούς κανόνες για την επίλυση των συγκρούσεων και τις πολιτικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Οι κανόνες εξυπηρετούν τους ίδιους σκοπούς, αλλά δημιουργούνται από άλλους φορείς, και μπορούν να υπάρχουν σε γραπτή ή άγραφη μορφή.

Αναμένεται όλοι να υπακούμε στους νόμους, αλλά τι γίνεται όταν θεωρούμε πως η νομοθεσία είναι άδικη; Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις κοινωνικών και νομικών μεταρρυθμίσεων που ξεκίνησαν με πολιτική ανυπακοή: οι πολίτες σκόπιμα δεν υπάκουσαν τον νόμο προκειμένου να αμφισβητήσουν αυτό που θεώρησαν άδικο ή καθιστούσε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και για να επιφέρουν έτσι μια σχετική συζήτηση και τροποποίηση των ισχύοντων νόμων.

Οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τη διαλεκτική μεταξύ των δικαιωμάτων της ελευθερίας και της προστασίας και του περιορισμού τους μέσω θεσμικών πλαισίων. Αν αιρόταν το πλαίσιο, η ελευθερία θα μετατρεπόταν σε αναρχία και η αναρχία με τη σειρά της σε επικράτηση της βίας. Στην εργασιοκεντρική μάθηση, οι μαθητές βιώνουν αυτή την αρχή στο σχολείο. Μια σφιχτή ρύθμιση των καθηκόντων, χρονικά πλαίσια και κανόνες δεν καταπνίγουν τη δημιουργικότητα των μαθητών, αλλά

αντίθετα, ανοίγουν την πόρτα σε ένα ευρύ πεδίο ελευθερίας και δημιουργικότητας. Οι μαθητές μπορούν επίσης να συμμετέχουν στη τροποποίηση των σχολικών νόμων που δεν αντανακλούν τις αξίες των δημοκρατικών ή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι κανόνες και το δίκαιο είναι στενά συνδεδεμένα με τη σύγκρουση, την ελευθερία και την ισότητα.

6.2.6 Κυβέρνηση και πολιτική

Στην EDC/HRE, η βασική έννοια της πολιτικής επικεντρώνεται στην πτυχή της πολιτικής ως διαδικασία επίλυσης συγκρούσεων και επίλυσης προβλημάτων. Η κυβέρνηση καλύπτει τη θεσμική πτυχή της πολιτικής, δηλαδή, τη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων μέσα σε ένα θεσμικό πλαίσιο. Η δημοκρατική σχολική διοίκηση δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να μάθουν πώς να επηρεάζουν και να λαμβάνουν μέρος στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων για τη διαχείριση μιας κοινότητας και για τον καθορισμό των στόχων της. Το μοντέλο κύκλου της πολιτικής μπορεί να εφαρμοστεί στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων τόσο σε μικροοικονομικό και μακροοικονομικό επίπεδο, δηλαδή, στη σχολική κοινότητα και στην πολιτική κοινότητα στο σύνολό της (περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο). Τα μέσα επικοινωνίας διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στον έλεγχο των φορέων λήψης πολιτικών αποφάσεων, καθώς επίσης και στον καθορισμό της διάταξης θεμάτων. Το ίδιο ισχύει και για το σχολείο, όπως δείχνουν τα κεφάλαια για τα μέσα ενημέρωσης στα τρία εγχειρίδια (Βιβλία II-IV).

Ως ένα ζεύγος εννοιών, η κυβέρνηση και η πολιτική αναφέρονται στις διαφορετικές ρυθμίσεις λήψης πολιτικών αποφάσεων. Ενώ η κυβέρνηση δίνει έμφαση στην ιεραρχική, θεσμοθετημένη διάσταση, η πολιτική περιλαμβάνει επίσης την άτυπη διάσταση - ευρύτερο πεδίο εφαρμογής, αλλά και με μικρότερη, ή καθόλου, ρύθμιση των διαδικασιών. Η άτυπη, επικουρική πλευρά της πολιτικής είναι σημαντική για την αποτελεσματικότητα του θεσμικού συστήματος. Τόσο στο σχολείο όσο και στην πολιτική, τα ιδρύματα δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν όλα τα προβλήματα και ζητήματα, και ως εκ τούτου, εναπόκειται στους ίδιους τους πολίτες η επίλυση διαπροσωπικών διαφορών και συγκρούσεων.

Η κυβέρνηση και η πολιτική είναι στενά συνδεδεμένες με τη σύγκρουση, τους κανόνες και το δίκαιο, την υπευθυνότητα και τα μέσα επικοινωνίας.

6.2.7 Ισότητα και ελευθερία

Αυτές οι δύο βασικές έννοιες εξετάζονται εδώ μαζί, για δύο λόγους.

Πρώτον, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι η βασική αξία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι δύο βασικές αρχές της δικαιοσύνης που συνθέτουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια από νομική άποψη είναι η ισότητα (απαγόρευση των διακρίσεων) και η ελευθερία (όπως βιώνεται μέσα από τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα). Η αξιοπρέπεια ενός ατόμου απειλείται μέσω διακρίσεων και με τη φυλάκιση. Οι δύο πρώτες γενιές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επικεντρώθηκαν στα δικαιώματα στην ελευθερία και στην ισότητα κατανομής ευκαιριών.

Δεύτερον, μπορεί να υπάρχει ένταση μεταξύ ελευθερίας και ισότητας. Για παράδειγμα, η ελευθερία της έκφρασης υποδηλώνει ότι σε έναν μαθητή θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα να εκφράζει τη γνώμη του στην τάξη, όπως αυτός νομίζει. Η ισότητα των ευκαιριών για όλους τους μαθητές, από την άλλη πλευρά, απαιτεί ο χρόνος ομιλίας να είναι δίκαια και ισομερώς κατανεμημένος μεταξύ όλων των μαθητών. Για τον κάθε μαθητή, αυτό μπορεί να σημαίνει ένα ή δύο λεπτά πριν ο επόμενος μαθητής πάρει τον λόγο. Η ατομική ελευθερία της έκφρασης πρέπει λοιπόν να είναι περιορισμένη, ίσως αρκετά αυστηρά, ώστε να εξασφαλίζεται σε κάθε μαθητή η ευκαιρία να συμμετάσχει στη συζήτηση. Σε ποιο βαθμό κάθε μαθητής δυσκολεύεται στο πλαίσιο αυτών των περιορισμών εξαρτάται από το πόσο καλά μπορεί να εκφραστεί με συντομία και σαφήνεια. Ως εκ τούτου, στην EDC/HRE, οι μαθητές πρέπει να αναπτύξουν τις ικανότητες για εξισορρόπηση της ελευθερίας της έκφρασης και της ισότητας των ευκαιριών. Οι ικανότητες αυτές περιλαμβάνουν τις γλωσσικές δεξιότητες, μια σαφή κατανόηση του υπό συζήτηση θέματος, και μια εκτίμηση του πλαισίου των κανόνων που παρέχουν την ισορροπία μεταξύ ελευθερίας και ισότητας.

Οι μαθητές πρέπει να μάθουν πώς να ασκούν τα δικαιώματά τους στην ελευθερία - για παράδειγμα, την ελευθερία της σκέψης, της έκφρασης, και της πρόσβασης στις πληροφορίες. Θα πρέπει επίσης να μάθουν να αμφισβητούν τις διακρίσεις, τόσο για δικό τους λογαριασμό όσο και για τους άλλους. Οι

εκπαιδευτικοί πρέπει να γνωρίζουν για τους άνισους όρους και τις άνισες ευκαιρίες μάθησης που έχουν τις ρίζες τους στη διαφορά, για παράδειγμα, του εισοδήματος και της εκπαιδευσης των γονέων, ή στο πολιτισμικό υπόβαθρο και την εθνική καταγωγή. Το σχολείο και η κοινωνία δεν μπορούν να επιτύχουν την ίση κατανομή, αλλά θα πρέπει να εξασφαλίζουν ίσες συνθήκες εκκίνησης. Στο σχολείο, η ρύθμιση αυτή θέτει στους εκπαιδευτικούς το καθήκον να λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές μαθησιακές ανάγκες των μαθητών. Ισότητα δεν σημαίνει να αντιμετωπίζεται ο κάθε μαθητής με τον ίδιο τρόπο, αλλά να αντιμετωπίζεται με τρόπο που εξυπηρετεί τις ανάγκες του. Αυτό συνιστά λοιπόν στην πράξη τη διδασκαλία μέσα από τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Όπως η δημοκρατία, η ελευθερία και η ισότητα είναι στενά συνδεδεμένες με όλες τις βασικές έννοιες. Δεν είναι δυνατόν να φανταστεί κανείς καμία πτυχή της EDC/HRE χωρίς την εξέταση ενός θέματος που σχετίζεται με την ελευθερία και την ισότητα, που συνθέτουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, και την ένταση μεταξύ τους.

6.2.8 Μέσα επικοινωνίας

Η έννοια αυτή αναφέρεται στην εμπειρία ότι, στη σύγχρονη κοινωνία, ζούμε σε μια κουλτούρα των μέσων επικοινωνίας. Τα μέσα επικοινωνίας είναι απαραίτητα στην άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μας – συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας της έκφρασης, της ανταλλαγής πληροφοριών, της πρόσβασης σε πληροφορίες, της συμμετοχής στην πολιτική, του ελέγχου της κυβέρνησης και της λήψης πολιτικών αποφάσεων, καθώς και του καθορισμού της διάταξης θεμάτων. Όσο πιο πολύτλοκες γίνονται οι κοινωνίες και οι δομές αμοιβαίας παγκόσμιας αλληλεξάρτησης, και όσο μεγαλύτερη η υποστήριξη και η καθοδήγηση που χρειαζόμαστε για να κατανοήσουμε τις προκλήσεις και τα θέματα του παρόντος και του μέλλοντος μας, τόσο περισσότερο θα βασιζόμαστε στα μέσα επικοινωνίας. Τα μέσα επικοινωνίας θέτουν μια πρόκληση - ανοίγουν νέες ευκαιρίες και εργαλεία για επικοινωνία και συμμετοχή, αλλά και για χειραγώγηση και εγκληματικότητα.

Τα μέσα επικοινωνίας είναι εμπορικές επιχειρήσεις, και «η αφήγηση και η πώληση» τείνουν να εμφανίζονται ως το ίδιο πράγμα. Τα μέσα μεταμορφώνουν την πληροφορία που μεταδίδουν. Οι μαθητές θα πρέπει, συνεπώς, να εκπαιδεύονται σε ικανότητες τόσο για τη χρήση συσκευών πολυμέσων (πώς να φτιάχνουν ένα μήνυμα), καθώς και για την αποδόμηση των μηνυμάτων που μεταδίδονται από τα μέσα ενημέρωσης. Τα μέσα επικοινωνίας διαδραματίζουν, επίσης, σημαντικό ρόλο στη σχολική κοινότητα. Οι μαθητές μπορούν να έχουν μεγαλύτερη επίγνωση του γεγονότος ότι τα μέσα επικοινωνίας αποτελούν μέρος της καθημερινής τους ζωής από ότι η γενιά των γονιών τους, και ιδιαίτερα οι εκπαιδευτικοί τους μπορεί να είναι πρόθυμοι να το παραδεχτούν. Μερικοί νέοι άνθρωποι είναι, συνεπώς, συχνά πιο έμπειροι χρήστες των μέσων επικοινωνίας από τους γονείς ή τους εκπαιδευτικούς τους. Στην EDC/HRE, η ικανότητα χρήσης των μέσων επικοινωνίας είναι το κλειδί για τη συμμετοχή και την ανάπτυξη ικανοτήτων σε πολλούς άλλους τομείς.

Η βασική έννοια των μέσων επικοινωνίας είναι στενά συνδεδεμένη με την κυβέρνηση και την πολιτική, την ταυτότητα, την ελευθερία και την υπευθυνότητα.

7. Η μέθοδος μεταφέρει το μήνυμα: εργασιοκεντρική μάθηση στην EDC/HRE

7.1 Οι ελλείψεις της παραδοσιακής εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη

Στην παραδοσιακή διδασκαλία με βάση το περιεχόμενο, η εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη επικεντρωνόταν στο να παρέχει στους μαθητές γεγονότα και πληροφορίες σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο της χώρας. Το περιεχόμενο ήταν περισσότερο ή λιγότερο «διαχρονικό» και μπορούσε να διδαχθεί και να εξετάζεται συστηματικά. Από την πλευρά του μαθητή, ωστόσο, υπήρχε μικρή διαφορά μεταξύ της απομνημόνευσης γεγονότων για το κοινοβούλιο ή για τα διάφορα είδη φαριών του γλυκού νερού - "διαβασμένα" για το τεστ σήμερα, ξεχασμένα αύριο. Μια τέτοια προσέγγιση διδασκαλίας προσθέτει πολύ λίγα στην εκπαίδευση των πολιτών σε δημοκρατικές, βασισμένες στα ανθρώπινα δικαιώματα, κοινότητες.

7.2 Η διδασκαλία μέσω και για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα απαιτεί ενεργή μάθηση

Στην EDC/HRE, οι πληροφορίες σχετικά με το πολιτικό σύστημα της χώρας έχουν έναν σκοπό - να επιτρέπουν στους μαθητές να λάβουν μέρος σε αυτό (διδασκαλία «για» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα). Ωστόσο, η πολιτική συμμετοχή απαιτεί εκπαίδευση και εμπειρία. Ως εκ τούτου, στην EDC/HRE, η μέθοδος πρέπει να μεταφέρει το μήνυμα. Η διδασκαλία «σχετικά με» τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να υποστηρίζεται από τον τρόπο που οι μαθητές μαθαίνουν - διδασκαλία «μέσω» της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι μαθητές χρειάζονται μαθησιακά πλαίσια που υποστηρίζουν τη διαδραστική, κονστρουκτιβιστική μάθηση και εκπαίδευση σε δεξιότητες. Εν ολίγοις, οι μαθητές πρέπει να είναι ενεργοί και να αλληλεπιδρούν. Και γι' αυτό τον λόγο, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να τους επιτρέπουν να είναι απασχολημένοι και να επικοινωνούν.

7.3 Εργασίες – το εργαλείο του εκπαιδευτικού για να υποστηρίξει την ενεργή μάθηση

Από την πλευρά του εκπαιδευτικού, οι προσεκτικά σχεδιασμένες εργασίες αποτελούν το βασικό εργαλείο για την υποστήριξη των ενεργών διαδικασιών της μάθησης. Κατά τον σχεδιασμό ή την προσαρμογή εργασιών μάθησης, ένας/μία εκπαιδευτικός λαμβάνει υπόψη του όλες τις σημαντικές πτυχές της διδασκαλίας και της μάθησης: τη δομή του περιεχομένου και τους μαθησιακούς στόχους, τα αρχικά επίπεδα επιπευγμάτων των μαθητών, την κατανόηση και τις δεξιότητες, τις ευκαιρίες μάθησης, τα μέσα επικοινωνίας, και το κλίμα εργασίας στην τάξη.

Η EDC/HRE οργανώνεται κυρίως ως εργασιοκεντρική μάθηση. Τα βιβλία II-VI δίνουν πολλά παραδείγματα και περιγραφές της εργασιοκεντρικής μάθησης - ενσωματώνονται σε μια σειρά από τέσσερα μαθήματα για να επιτρέπουν έναν ρεαλιστικό προγραμματισμό. Η εργασιοκεντρική μάθηση εντάσσεται σε τρεις βασικές κατηγορίες: προσομοίωση της πραγματικότητας, διερεύνηση της πραγματικότητας και παραγωγή. Ο παρακάτω πίνακας δίνει ορισμένα παραδείγματα για αυτές τις κατηγορίες.

Εργασιοκεντρική μάθηση		
Προσομοίωση της πραγματικότητας στην τάξη	Διερεύνηση και ανάληψη δράσης σε πραγματικές καταστάσεις	Παραγωγή
Παιχνίδια ρόλων Παιχνίδια λήψης αποφάσεων Παιζόντας τα αγάλματα Συνέδρια Talk shows Debates Ακροάσεις Δικαστήρια	Συνέντευξη με έναν ειδικό Συνεντεύξεις στο δρόμο Μελέτες και έρευνες Πρακτική Παρακολούθηση κάποιου επαγγελματία Μελέτες περίπτωσης Λαμβάνοντας μέρος στη διοίκηση του σχολείου Λαμβάνοντας μέρος στο σχεδιασμό μαθημάτων	Παρουσίαση Έντυπο υλικό Αφίσα Φυλλάδιο Εφημερίδα τοίχου Βίντεο ή μουσικό κλιπ Διαδικτυακός τόπος Αναφορές: ειδήσεις της εβδομάδας Διοργάνωση εκθέσεων Φάκελοι εργασιών (Portfolio)
Εκπαίδευση σε δεξιότητες		

7.4 Η εργασιοκεντρική μάθηση είναι μάθηση με βάση το πρόβλημα

Η εμπειρία έχει δείξει ότι οι μαθητές εκτιμούν ιδιαίτερα την ελευθερία που απολαμβάνουν σε αυτά τα πλαίσια, και την εμπιστοσύνη που τους δέχονται οι εκπαιδευτικοί στο να χρησιμοποιήσουν τον χρόνο αποτελεσματικά. Οι μαθητές μαθαίνουν να αναλαμβάνουν ευθύνες μόνον εάν τους δίνεται η ελευθερία να το κάνουν. Ο κίνδυνος της αποτυχίας υπάρχει πάντοτε - αλλά χωρίς ρίσκο, δεν υπάρχει πρόοδος. Επιπλέον, οι μαθητές μπορούν να πετύχουν αποτελέσματα που δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του εκπαιδευτικού, αλλά ο/η εκπαιδευτικός αποκτά πολύτιμες γνώσεις σχετικά με το επίπεδο της ανάπτυξης των ικανοτήτων των μαθητών και τις μελλοντικές μαθησιακές τους ανάγκες. Η διαδικασία της μάθησης είναι εξίσου σημαντική με το αποτέλεσμα.

Στην εργασιοκεντρική μάθηση, οι μαθητές αντιμετωπίζουν προβλήματα - όχι μόνο σχετικά με το περιεχόμενο και το αντικείμενο, αλλά και με την οργάνωση της εργασίας τους. Θα πρέπει να τα εντοπίσουν, και να βρουν μόνοι τους μια λύση. Λόγω αυτής της πρόκλησης για επίλυση προβλημάτων, κάθε μορφή εργασιοκεντρικής μάθησης προσφέρει άφθονες δυνατότητες για εκπαίδευση σε δεξιότητες, όπως ια παράδειγμα στη διαχείριση του χρόνου, τον προγραμματισμό της εργασίας, τη συνεργασία σε ομάδες, την απόκτηση υλικών και την επιλογή πληροφοριών, την εύρεση και χρήση εργαλείων, κ.λπ. Η εργασιοκεντρική μάθηση είναι ευέλικτη, καθώς οι μαθητές μπορούν να προσαρμόσουν την εργασία στις ικανότητές τους.

7.5 Οι ρόλοι του/της εκπαιδευτικού στην εργασιοκεντρική μάθηση

Η εργασιοκεντρική μάθηση μοιάζει με την ενήλικη ζωή - όλοι πρέπει να την αντιμετωπίσουμε χωρίς εκπαιδευτικό ή μέντορα στο πλευρό μας. Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να φροντίζει να μην χαλάσει αυτή τη μεγάλη ευκαιρία μάθησης παρεμβαίνοντας πολύ νωρίς ή πάρα πολύ. Ο/η εκπαιδευτικός λειτουργεί ως προπονητής ή εκπαιδευτής και όχι με τον παραδοσιακό ρόλο ενός λέκτορα και εξεταστή.

- Ο/η εκπαιδευτικός βλέπει πώς αντιμετωπίζουν οι μαθητές τα προβλήματα που συναντάνε, και δεν πρέπει να ενδώσει γρήγορα σε οποιεσδήποτε εκκλήσεις για να δώσει τις λύσεις. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι μάλλον να δώσει συμβουλές και να κάνει την εργασία λίγο ευκολότερη, αν είναι απαραίτητο. Αλλά σε κάποιο βαθμό, οι μαθητές θα πρέπει να «υποφέρουν» - όπως θα κάνουν στην πραγματική ζωή.
- Ο/η εκπαιδευτικός παρατηρεί τους μαθητές την ώρα της εργασίας, με δύο διαφορετικές προοπτικές αξιολόγησης στο μυαλό - τη διαδικασία της μάθησης και τα επιτεύγματα στην εργασία.²² Οι μαθητές

22. Βλέπε Μέρος 2, Κεφάλαιο 5, Φάκελος εργασίας 3: Προοπτικές και μορφές αξιολόγησης, σε αυτό το βιβλίο.

την ώρα της εργασίας παρέχουν όλο το απαραίτητο «υλικό» για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αναγκών τους. Ενώ οι μαθητές εργάζονται, ο/η εκπαιδευτικός κάνει τα πρώτα βήματα στον προγραμματισμό μελλοντικών σειρών μαθημάτων στην EDC/HRE.

- Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί επίσης να προσφερθεί να «χρησιμοποιηθεί» ως πηγή των πληροφοριών που ζητάνε οι μαθητές ενημερώνοντας μια ομάδα για ένα ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί γρήγορα. Οι ρόλοι αντιστρέφονται - οι μαθητές είναι αυτοί που αποφασίζουν πότε και για ποιο θέμα θέλουν να πάρουν πληροφορίες από τον/την εκπαιδευτικό.

7.6 Η ενεργή μάθηση απαιτεί παρακολούθηση του θέματος

Η εργασιοκεντρική μάθηση χρειάζεται αναστοχασμό, και μπορεί επίσης να απαιτείται μια άμεση επαναθεώρηση του θέματος, αν για παράδειγμα οι μαθητές έχουν έντονα συναισθήματα - χαρά, απογοήτευση, θυμός - μετά από ένα παιχνίδι ρόλων.

Σε ολομέλεια, στην οποία προεδρεύει ο/η εκπαιδευτικός, οι μαθητές μοιράζονται τις ιδέες τους και αναστοχάζονται τη δραστηριότητα. Τι έχουμε μάθει; Πώς μάθαμε; Για ποιο σκοπό μάθαμε; Χωρίς αυτή την προσπάθεια αναστοχασμού η εργασιοκεντρική μάθηση είναι απλώς δράση για τη δράση. Όσον αφορά την κονστρουκτιβιστική μάθηση, ο αναστοχασμός που ακολουθεί είναι η ώρα για αφηρημένη και συστηματική ανάλυση και κρίση. Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει οδηγίες - έννοιες, συμπληρωματικές πληροφορίες - για τις οποίες η δραστηριότητα της εργασιοκεντρικής μάθησης έχει παράσχει το πλαίσιο.

8. Μια προσέγγιση για την εκπαίδευση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα.²³

Η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία έχει επικεντρωθεί κυρίως στη διδασκαλία και τη μάθηση, μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως μέρος μιας συνολικής εκπαιδευτικής προσέγγισης με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα. Μια τέτοια προσέγγιση εφιστά την προσοχή μας στη συνολική σχολική κουλτούρα, τις πολιτικές και τις πρακτικές μέσα από το φακό των αξιών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Υπάρχουν δύο άρθρα στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που αναφέρουν άμεσα την εκπαίδευση. Το Άρθρο 28 ορίζει την εκπαίδευση ως δικαίωμα και το Άρθρο 29 αναφέρει ότι η εκπαίδευση πρέπει να βοηθάει το παιδί στην ανάπτυξη της «... προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του». Ένας άλλος σκοπός των σχολείων, σύμφωνα με τη CRC, είναι να αναπτυχθεί ο σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Εμείς ζέρουμε ένα πράγμα: για να κατανοήσει κάποιος πραγματικά και να πρωθήσει τα ανθρώπινα δικαιώματα, πρέπει να τα ζει σε σχέση με τους άλλους.

Οι βασικές αξίες της "αξιοπρέπειας, του σεβασμού και της υπευθυνότητας" θα πρέπει να αποτελούν την κινητήρια δύναμη του σχολείου. Αυτό σημαίνει όχι μόνο την έκθεση των μαθητών στις αξίες και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην τάξη. Το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει ως στόχο να δημιουργήσει ένα σχολείο παιδοκεντρικό, όπου οι αξίες αυτές δίνουν πληροφορίες σχετικά με το πώς μαθαίνουν οι μαθητές, πώς αντιμετωπίζονται από τους εκπαιδευτικούς τους, πώς χειρίζονται ο ένας τον άλλο, και πώς θα πάρουν τη θέση που δικαιούνται στον κόσμο, με ιδιαίτερη αίσθηση της αποστολής για την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης – μια υπόθεση δύσκολη, χωρίς αμφιβολία, αλλά που έχει τοποθετήσει τα ανθρώπινα δικαιώματα μπροστά και στο κέντρο του σχολείου.

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ζωντανέψουν τα ανθρώπινα δικαιώματα στις τάξεις τους μέσα από παραδείγματα που χρησιμοποιούν, ερωτήματα που θέτουν, μέσα από την ενεργή συζήτηση, την κριτική σκέψη και τον προβληματισμό, τις ερευνητικές εργασίες και τις πλούσιες σε περιεχόμενο εκπαιδευτικές εκδρομές. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται όχι μόνο να μάθουν για το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αυτό καθ'αυτό, αλλά και να σκεφτούν πώς θα παρουσιάσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα κατά τρόπο που να έχει νόημα και να ενδυναμώνει τους μαθητές τους. Μία από τις βασικές προκλήσεις είναι όχι μόνο να βοηθούν στο να γίνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα λιγότερο αφηρημένα, αλλά και να κάνουν τους μαθητές να "ερωτευτούν" την ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η προσέγγιση για την εκπαίδευση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα πρεσβεύει πως το σχολείο φιλοδοξεί να περιλαμβάνει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά, τα οποία μπορεί να προσδιορίσει κανείς ως πυρήνα σχολικών προσεγγίσεων με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα γενικότερα. Αποτελούν μέρος μιας προσέγγισης που αναπτύχθηκε από τη UNICEF.²⁴ Συγκεκριμένα, η προσέγγιση αυτή:

- **Αναγνωρίζει τα δικαιώματα του κάθε παιδιού.**
- **Βλέπει το παιδί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.** Το προσωπικό ανησυχεί για το τι συμβαίνει στα παιδιά πριν από την είσοδό τους στο σχολικό σύστημα (από την άποψη της υγείας, για παράδειγμα) και μόλις αυτά επιστρέφουν πίσω στο σπίτι.
- Είναι **παιδοκεντρικό**, πράγμα που σημαίνει ότι υπάρχει μια έμφαση στην ψυχο-κοινωνική ευημερία του παιδιού.
- Είναι **ευαίσθητο προς το φύλο και φιλικό προς τα κορίτσια**. Το προσωπικό εστιάζει στην μείωση των περιορισμών για την επίτευξη της ισότητας των φύλων, την εξάλειψη των έμφυλων στερεοτύπων και την προώθηση της επιτυχίας τόσο των κοριτσιών όσο και των αγοριών.
- Προωθεί **ποιοτικά μαθησιακά αποτελέσματα**. Οι μαθητές ενθαρρύνονται να σκέφτονται κριτικά, να

23. Συγγραφέας: Felisa Tibbitts (2009). Αρχική πηγή: Tibbitts F. (2005), "What it means to have a 'school-based approach to human rights education' and a 'human rights-based approach to schooling'" in Amnesty International USA, Article 26 Newsletter, August.

24. Child Friendly Schools Manual, Programme Division/Education, UNICEF, www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf. Τελευταία πρόσβαση 23 September 2010.

κάνουν ερωτήσεις, να εκφράζουν τις απόψεις τους, και αποκτούν βασικές δεξιότητες.

- Παρέχει **εκπαίδευση βασισμένη την πραγματικότητα της ζωής των παιδιών**. Οι μαθητές έχουν μοναδικές ταυτότητες και προηγούμενες εμπειρίες στο σχολικό σύστημα, την κοινότητά τους και τις οικογένειές τους, οι οποίες μπορούν να ληφθούν υπόψη από τους εκπαιδευτικούς, προκειμένου να προωθήσουν την μάθηση και την ανάπτυξη των μαθητών.
- Ενεργεί για τη διασφάλιση **της συμπερίληψης, του σεβασμού και της ισότητας των ευκαιριών** για όλα τα παιδιά. Τα στερεότυπα, ο αποκλεισμός και οι διακρίσεις δεν είναι ανεκτά.
- Προωθεί **τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις** των μαθητών μέσα στο σχολικό περιβάλλον, καθώς και τον ακτιβισμό εντός της κοινότητάς τους, στο σύνολό της.
- Ενισχύει την **ικανότητα των εκπαιδευτικών, το ηθικό, τη δέσμευση και την κοινωνική τους καταξίωση διασφαλίζοντας** ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν επαρκή κατάρτιση, αναγνώριση και μισθολογική αποζημίωση.
- **Είναι εστιασμένο στην οικογένεια.** Το προσωπικό προσπαθεί να εργαστεί με και να ενισχύσει τις οικογένειες, βοηθώντας τα παιδιά, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς στη δημιουργία εποικοδομητικών σχέσεων συνεργασίας.

Όλα αυτά είναι αφηρημένα, αλλά είναι ένα οργανωτικό πλαίσιο που ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να εφαρμόσει στο δικό του σχολείο. Οι αρχές αυτές μπορούν επίσης να αποτελέσουν ερωτήσεις τις οποίες μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για την αξιολόγηση μιας συγκεκριμένης πρακτικής στο σχολείο. Είναι η πολιτική πειθαρχίας μας παιδοκεντρική; Ενισχύει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μαθητών; Υπάρχουν επαρκείς ευκαιρίες για συμμετοχή των μαθητών στο σχολείο; Είναι η συμμετοχή ουσιαστική και πρωτοστατεί σ' αυτήν ο μαθητής; Οι αρχές αυτές μπορούν επίσης να οδηγήσουν σε εμπλοκή ολόκληρου του σχολείου για τη διάχυση των αξιών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διάφορες διαστάσεις της σχολικής ζωής: την μάθηση, την ανάπτυξη και τη διαχείριση του σχολείου, και τις σχολικές και κοινωνικές πολιτικές.

Ίσως μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα στα σχολεία δεν αφορούν μόνο την εκπαίδευση στην τάξη, αλλά είναι ένας τρόπος ζωής μέσα στο σχολείο. Αυτό δεν είναι κάτι που δημιουργείται από την καλή θέληση κάποιων λίγων εκπαιδευτικών. Πρόκειται για μια δέσμευση από την ηγεσία και από μια ικανή μάζα των εκπαιδευτικών στα σχολεία και, ως εκ τούτου, είναι μάλλον κάτι σπάνιο μέχρι στιγμής. Ωστόσο, μερικά πρώτα αποτελέσματα είναι πολύ ενθαρρυντικά.

Η πρωτοβουλία “Rights, Respect, Responsibility” (RRR) του Hampshire County Council στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι μια προσέγγιση για το σύνολο του σχολείου με βάση την CRC.²⁵ Οι οικουμενικές αρχές της τονίζουν την ανάγκη για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των παιδιών, για βοήθεια στο να κατανοήσουν τις υποχρεώσεις τους και για την παροχή ενός πλαισίου για τη διδασκαλία και τη μάθηση. Οι αρχές αυτές χρησιμοποιούνται για να προωθήσουν την πρακτική της δημοκρατικής ιδιότητας του πολίτη και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μεταξύ όλων των μελών της σχολικής κοινότητας. Εκατοντάδες σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και 50 δευτεροβάθμια και ειδικά σχολεία, συμμετέχουν ενεργά στο πρόγραμμα RRR. Τα βασικά χαρακτηριστικά του είναι τα εξής:

- Η CRC διδάσκεται ως ένα σώμα γνώσης και προωθείται ως ένα πλαίσιο για το σχολικό ήθος, τη διδασκαλία και τη μάθηση.
- Τα παιδιά και οι νέοι αντιμετωπίζονται ως πολίτες.
- Οι ταυτότητες και η αυτοεκτίμηση των παιδιών προωθούνται με τρόπο που να βλέπουν τους εαυτούς τους ως φορείς δικαιωμάτων, ακριβώς όπως κάνουν οι ενήλικες.
- Η προοπτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ενσωματωμένη σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων,

25. Hampshire County Council (2009), “Rights, Respect, Responsibility: A Whole School Approach” in *Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice*, Organization for Security and Co-operation in Europe, Warsaw, σσ. 72-74.

Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδεύουμε για τη δημοκρατία

συμπεριλαμβανομένης της λογοτεχνίας, των μαθηματικών, των φυσικών επιστημών και της ιστορίας, και μέσα από τη συστηματική εργασία των εκπαιδευτικών αναπτύσσεται μια γλώσσα βασισμένη στα δικαιώματα.

- Δημιουργούνται περισσότερες δημοκρατικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία και τη μάθηση (με έμφαση τη συμμετοχή και τα δικαιώματα).
- Τόσο οι μαθητές όσο και οι εκπαιδευτικοί υπογράφουν συμβόλαια σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις.

Τα σχολεία αναφέρουν ότι η RRR λειτουργεί ως πλαίσιο για ένα μεγάλο μέρος της δουλειάς τους στην ιδιότητα του πολίτη (για παράδειγμα, υγιή σχολεία, εκπαίδευση για τις σχέσεις, εκπαίδευση σε θέματα ναρκωτικών, κατανόηση των συναισθημάτων, σχολικά συμβούλια), η οποία μπορεί να σχετίζεται με άρθρα της CRC. Τα μέλη της σχολικής κοινότητας εκτιμούν το γεγονός ότι μπορούν να έχουν ως σημείο αναφοράς μια ανώτερη αρχή (διεθνή πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα) σε σχέση με τις αξίες και τους κώδικες συμπεριφοράς του σχολείου τους.

Το 2008 ολοκληρώθηκε μια τριετής εξωτερική αξιολόγηση και έδειξε σημαντική επίδραση στο σχολικό περιβάλλον όπου είχε εφαρμοστεί πλήρως η RRR. Οι επιπτώσεις αυτές περιλαμβάνουν θετικά αποτελέσματα για την ευαισθητοποίηση των μαθητών σε σχέση με τα δικαιώματά τους, το σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων, και τα επίπεδα συμμετοχής και δέσμευσης στο σχολείο. Οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι αισθάνονταν λιγότερο άγχος και αυξημένη απόλαυση των μαθημάτων τους. Έτσι, η προσέγγιση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα ενίσχυσε τόσο την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των μελών της κοινότητας αλλά και την ικανότητα των σχολείων να καλύψουν την ακαδημαϊκή αποστολή τους και να εμπλέξουν επιτυχώς τους μαθητές στην εκπαίδευσή τους.

Κεφάλαιο 4

Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδίωτη του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα - Ένα σύντομο ιστορικό της προσέγγισης του συμβουλίου της Ευρώπης²⁶

1. Γενικές πληροφορίες

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο είναι ο παλαιότερος ευρωπαϊκός οργανισμός, ιδρύθηκε το 1949 στο τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Πρωταρχικός σκοπός του είναι η προστασία και προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου στην Ευρώπη. Το Συμβούλιο της Ευρώπης δραστηριοποιείται σε πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένου του πολιτισμού και της εκπαίδευσης. Εδώ και πάνω από 50 χρόνια, έχει ζεκινήσει μια σειρά από συνεργατικά προγράμματα στον τομέα της εκπαίδευσης προκειμένου να προωθηθεί η κουλτούρα της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ως αποτέλεσμα της διαδικασίας ένταξης των νέων δημοκρατιών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, το Συμβούλιο της Ευρώπης υπέστη μια σημαντική μεταμόρφωση: τα μέλη του Οργανισμού υπερδιπλασιάστηκαν μέσα σε ένα διάστημα 10 ετών. Σε τέτοιες περιόδους αλλαγών απαιτήθηκε πιο συστηματική δουλειά όσον αφορά στην εκμάθηση της δημοκρατίας. Το 1997, ένα νέο πρόγραμμα, η Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδίωτη του Πολίτη (EDC), ξεκίνησε από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το έργο αυτό έχει μεγαλώσει από τότε σημαντικά, απέκτησε μια ισχυρή διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τώρα ονομάζεται το πρόγραμμα της Εκπαίδευσης για τη Δημοκρατική Ιδίωτη του Πολίτη και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (EDC/HRE).

Με την έναρξη αυτού του προγράμματος, οι κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών κρατών αναγνώρισαν ότι οι άνθρωποι πρέπει να μάθουν πώς να γίνουν δημοκρατικοί πολίτες, και ότι δεν γεννιούνται με αυτές τις δεξιότητες. Στο τέλος του 20ου αιώνα, οι ευρωπαϊκές κοινωνίες βρέθηκαν αντιμέτωπες με πολλά προβλήματα, όπως είναι η πολιτική απάθεια και οι μεταναστευτικές ροές με αποτέλεσμα την αύξηση της κοινωνικής ετερότητας, τις περιβαλλοντικές απειλές και την αυξανόμενη βία. Η EDC/HRE θεωρήθηκε ως συμβολή στην επίλυση τέτοιων προβλημάτων. Η EDC/HRE σχετίζεται με την προώθηση έμπρακτης συμμετοχής στη δημόσια ζωή καθ'όλη τη διάρκεια ζωής του ατόμου, με την υπευθυνότητα, την αλληλεγγύη, τον αμοιβαίο σεβασμό και τον διάλογο. Στο μοναδικό αυτό πανευρωπαϊκό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης συναντιούνται κατά τα τελευταία 13 χρόνια οι καλύτεροι εμπειρογνώμονες του χώρου από όλη την Ευρώπη για να δουλέψουν για το θέμα αυτό.

2. Αποτελέσματα του προγράμματος EDC/HRE

Τα πρώτα χρόνια του προγράμματος αφιερώθηκαν στον ορισμό εννοιών. Πραγματοποιήθηκαν βασικές δημοσιεύσεις για τις αναγκαίες στρατηγικές και δεξιότητες για την άσκηση της δημοκρατικής ιδίωτης του πολίτη. Το 2002, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε Σύσταση σχετικά με την εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδίωτη του πολίτη (Rec (2002) 12). Αυτό ήταν το πρώτο πολιτικό κείμενο που εκδόθηκε για το θέμα αυτό σε ευρωπαϊκό επίπεδο (με δεύτερο κυριότερο τη Χάρτα του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδίωτη του Πολίτη και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα,²⁷ βλ. παρακάτω). Διευκρινίζει ότι η EDC θα πρέπει να γίνει «πρωταρχικός στόχος της εκπαιδευτικής πολιτικής και των μεταρρυθμίσεων».²⁸

Το 2002, συστάθηκε ένα δίκτυο από συντονιστές της EDC/HRE, η οποία αποτελείται από ένα πρόσωπο

26. Από Ólaf Ólafsdóttir, Acting Director, Council of Europe Directorate of Education and Languages.

27. Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της Σύστασης (CM/Rec(2010)7 Επιτροπής Υπουργών.

28. Σύσταση Rec(2002)12, Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on education for democratic citizenship.

που ορίζεται από κάθε κράτος μέλος, με σκοπό να διευκολύνει την ανταλλαγή και τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών σε αυτό τον τομέα. Το δίκτυο αυτό σύντομα έγινε ένα ανεκτίμητο πλεονέκτημα για την ανάπτυξη και την προώθηση της EDC/HRE. Συγκεκριμένα προγράμματα υλοποιήθηκαν σε περιοχές όπως η Νοτιοανατολική Ευρώπη. Το 2005 ανακηρύχθηκε Ευρωπαϊκό Έτος Ενεργών Πολιτών μέσω της Εκπαίδευσης με το σύνθημα “Learning and Living Democracy”. Το «Έτος» 2005 ήταν μια ιδιαίτερη στιγμή για την ευαισθητοποίηση των κρατών μελών σχετικά με την EDC/HRE. Σχεδόν όλα τα κράτη μέλη έλαβαν μέρος στο «Έτος» με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, και η ανατροφοδότηση από τους διάφορους εταίρους υπήρξε εξαιρετικά θετική.

Ωστόσο, ήταν σαφές από την αρχή ότι το να δοθεί μεγαλύτερη προτεραιότητα στην εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εκπαιδευτική πολιτική των κρατών μελών δεν αποτελεί εύκολο έργο, ακόμη και αν η κατάσταση ποικίλλει σημαντικά στα διάφορα κράτη μέλη. Το να γίνει η EDC/HRE βασικός στόχος των εκπαιδευτικών συστημάτων συνεπάγεται μια νέα φιλοσοφία από την άποψη της μεθοδολογίας και της οργάνωσης της εργασίας. Μελέτες που διεξήχθησαν στο πλαίσιο του προγράμματος, συμπεριλαμβανομένης της πανευρωπαϊκής μελέτης *All-European Study on EDC Policies*,²⁹ επεσήμαναν τη μεγάλη ανάγκη για πρακτικά μέσα που θα βοηθήσουν να γεφυρωθεί η πολιτική σχεδίαση με την πράξη. Ως εκ τούτου, η προετοιμασία μέσων και εργαλείων, η ανταλλαγή καλών πρακτικών και η αυξημένη συνεργασία μεταξύ και εντός των κρατών μελών αποτέλεσαν προτεραιότητες του προγράμματος το διάστημα 2006-2009. Υπήρχαν τρεις κύριοι τομείς εργασίας: η ανάπτυξη πολιτικών, η εκπαίδευση των επαγγελματιών της εκπαίδευσης και η δημοκρατική διοίκηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Για όλους αυτούς τους τομείς, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναπτύξει μια σειρά από πρακτικά εργαλεία, όπως αυτή τη σειρά των εγχειριδίων για τους εκπαιδευτικούς.

Τον Μάιο του 2010, τα πολλά χρόνια των εργασιών που περιγράφονται παραπάνω οδήγησαν στην υιοθέτηση από το Συμβούλιο της Ευρώπης της Χάρτας για την Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα που εγκρίθηκε στο πλαίσιο της Σύστασης (CM/Rec (2010) 7 της Επιτροπής Υπουργών όλων των 47 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης). Αυτό το έγγραφο πλαισίου πολιτικής θα αποτελέσει ένα σημαντικό σημείο αναφοράς για όλη την Ευρώπη και θα χρησιμοποιηθεί τα επόμενα χρόνια ως βάση για τις μελλοντικές εργασίες του Συμβουλίου της Ευρώπης σε αυτόν τον τομέα.

29. Bîrza et al. (2004), *All-European Study on EDC Policies*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

3. Πρακτικά εργαλεία

3.1 Το πακέτο της EDC/HRE

Τα διαφορετικά εργαλεία που ετοιμάστηκαν από το Συμβούλιο της Ευρώπης περιλαμβάνουν βασικές πληροφορίες σχετικά με διάφορα θέματα που σχετίζονται με την ένταξη της EDC/HRE στα εκπαιδευτικά συστήματα. Τα κυριότερα, που ονομάζονται "Πακέτο EDC/HRE", είναι τα εξής:

- Εργαλείο 1: Εργαλείο πολιτικής για την EDC/HRE: στρατηγική υποστήριξη για τους φορείς λήψης αποφάσεων,
- Εργαλείο 2: Δημοκρατική σχολική διοίκηση,
- Εργαλείο 3: Πώς όλοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να υποστηρίξουν την εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα: ένα πλαίσιο για την ανάπτυξη των ικανοτήτων,
- Εργαλείο 4: Διασφάλιση της ποιότητας στην εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη στα σχολεία,
- Εργαλείο 5: Συμπράξεις μεταξύ σχολείου- κοινότητας- πανεπιστημίου για μια βιώσιμη δημοκρατία: Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Αυτά τα εργαλεία έχουν αναπτυχθεί από εμπειρογνώμονες από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, με βάση την ανατροφοδότηση και τα σχόλια που ελήφθησαν από διάφορες ομάδεςς στόχους συμπεριλαμβανομένων των συντονιστών της EDC/HRE. Εκτός από το Πακέτο EDC/HRE, μια σειρά από συμπληρωματικό υλικό μπορεί να αναζητηθεί στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης (www.coe.int/edc).

Αυτά τα πρακτικά εργαλεία που ετοιμάστηκαν από το Συμβούλιο της Ευρώπης στον τομέα της EDC/HRE είναι γενικού χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, αναγνωρίζεται ότι ενδέχεται να χρειαστεί να προσαρμοστούν στις διάφορες καταστάσεις, να αναπτυχθούν και να χρησιμοποιηθούν όπως ταιριάζει καλύτερα στις ανάγκες της κάθε χώρας.

3.2 Έξι βιβλία για την EDC/HRE σε σχολικές ερευνητικές εργασίες, διδακτικές ενότητες, έννοιες, μεθόδους και μοντέλα

Σε πολλές χώρες, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται βοήθεια στην εφαρμογή της EDC/HRE. Αυτός είναι ο λόγος που το Συμβούλιο της Ευρώπης ανέπτυξε μια σειρά εγχειριδίων για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με την εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδεύουμε για τη δημοκρατία

Τα βιβλία έχουν δημοσιευθεί σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης-Τμήμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτικών, Διεθνείς Έρευνες στην Εκπαίδευση. Ο Ελβετικός Οργανισμός για την Ανάπτυξη και τη Συνεργασία συγχρηματοδότησε τα εγχειρίδια με το Συμβούλιο της Ευρώπης. Αυτό το βιβλίο, το Βιβλίο I, *Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδεύουμε για τη δημοκρατία – Γενικές πληροφορίες και υλικό για τους εκπαιδευτικούς για την εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα*, είναι το πρώτο στη σειρά αυτή των έξι βιβλίων. Στην προηγούμενη σελίδα μπορεί κανείς να δει μια επισκόπηση αυτών των έξι εγχειριδίων και τις διαφορετικές ομάδες στόχους τους.

Τα εγχειρίδια περιλαμβάνουν σχέδια μαθημάτων για όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης με σκοπό την προώθηση της ενεργούς ιδιότητας του πολίτη στη βάση της συμμετοχικής και εργασιοκεντρικής μάθησης σε μια δημοκρατική σχολική κοινότητα.

Το πραγματικά μοναδικό χαρακτηριστικό αυτών των εγχειριδίων είναι ότι αποτελούν το αποτέλεσμα ενός πραγματικά ευρωπαϊκού project. Η ιδέα και η πρώτη έκδοση αναπτύχθηκαν στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη όπου πολλοί εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτές έλαβαν μέρος στη δημιουργία των εγχειριδίων. Οι συγγραφείς και οι επιμελητές της τελικής έκδοσης των εγχειριδίων προέρχονται από πολλές χώρες της Ευρώπης και ακόμα πιο μακριά, και τα ίδια τα εγχειρίδια έχουν δοκιμαστεί και αναθεωρηθεί από ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων με διαφορετικές αφετηρίες και διαφορετικές ευαισθησίες. Ελπίζουμε ότι θα είναι χρήσιμα για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές σε όλη την Ευρώπη.